

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGSUTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Mirjam Haldre

**KARISTUSE MÕISTMISE MOTIVEERIMINE KARS § 118 KOHTUASJADES,
KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendaja
prof. Jaan Ginter

Tartu
2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. KARISTUSE MÕISTMINE.....	7
1.1 Karistusest ja karistamisest.....	7
1.2 Süü karistamise alusena.....	9
1.3 Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud.....	11
1.4 Karistuse eesmärgid.....	16
1.5 Raske tervisekahjustuse tekitamine.....	18
2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS.....	22
2.1 Metoodika.....	22
2.2 Süü suurust mõjutavad asjaolud.....	24
2.2.1 Löövide arv.....	25
2.2.2 Ründe intensiivsus.....	27
2.2.3 Relva kasutamine.....	28
2.2.4 Mitme KarS § 118 lg-s 1 sisalduva tagajärje esinemine.....	33
2.2.5 Kannatanu osalus süüteo toimepanemisel.....	35
2.3 Raskeima tagajärgjega kohtulahendid.....	37
2.4 Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud.....	39
2.4.1 Analüüsitud kohtulahendites tuvastatud karistust kergendavad asjaolud.....	39
2.5 Karistust raskendavad asjaolud.....	43
2.6.1 Lahendid, kus süü suurust arvestati karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi.....	44
2.6.2 Lahendid, kus süüd ning karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid arvestati koos.....	48
2.6.3 Karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude mõju karistusmäära kujunemisele.....	52
2.7 Karistuse eri- ja üldpreventiivsed eesmärgid.....	54
KOKKUVÕTE.....	61
MOTIVATION OF THE IMPOSITION OF PUNISHMENT IN CASES OF CAUSING SERIOUS HEALTH DAMAGE, ANALYSIS OF ESTONIAN CASE LAW.....	66
KASUTATUD MATERJALID.....	73

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseadus¹ (PS) sätestab ühe põhiõigusena õiguse vabadusele ja isikupuutumatussele. PS § 20 järgi võib vabaduse võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras ning üheks selliseks juhuks on sätte lõike 2 punkti 1 alusel süüdimõistev kohtuotsus. Süüdimõistva kohtuotsusega kaasnev vabaduskaotuslik karistus olema proportsionaalne toimepandud süüteo raskusega ja sellest tuleneva isiku süü suurusega. Vastasel juhul ei ole süüdimõistev kohtuotsus põhiseaduspärane.² Karistusseadustiku³ (KarS) § 56 sätestab karistamise aluse, milleks on isiku süü. Lisaks isiku süüle arvestatakse kohtu või kohtuvälise menetleja poolt karistuse mõistmisel kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning lisaks võimalust mõjutada süüdlast edaspidi süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Seega eristab KarS oma sõnastuse poolest süüd kui karistamise alust ning karistuse mõistmisel arvestatavatest kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest ning võimalusest mõjutada süüdlast edaspidistest õigusrikkumistest ja õiguskorra kaitsmise huvidest. Riigikohtu praktika järgi on karistamise aluseks KarS § 56 lg 1 kohaselt isiku süü, arvestades seejuures kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning karistuse üld- ja eripreventiivseid eesmärke.⁴ Täpsemalt on Riigikohus väljendanud seisukohta, et kuna karistuse mõistmisel on maakohus arvestanud ka kannatanu enda osa toimunust, s.o karistuse mõistmisse on õigustatult kaasatud ka süüteo toimepanemise tehniolud, mis moodustavad ühe osa KarS § 56 lg-s 1 kasutatavast süü laias tähendusest. Järelikult erineb seaduses sõnastatud süü kui karistamise aluse käsitlus Riigikohtu praktikast, kuivõrd näib, et Riigikohus vaatab süüd laias ja kitsas tähenduses. KarS § 56 lg 1 sõnastus aga süü sellist tõlgendamist ei võimalda.

Anneli Soo on 2022. aasta *Juridica* artiklis „Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus?“ käsitlenud süü kui karistamise aluse definitsiooni problemaatikat. Artikli kohaselt ei ole ei seaduses, õiguskirjanduses ega Riigikohtu praktikas süü mõistet ühetaolisena defineeritud, mistõttu on süü olemus ja sisu täiesti ebaselged ja tekitavad kohtupraktikas segadust.⁵ A. Soo küll ei käsitlenimetatud artiklis probleemi, et kohtud ei põhjenda karistuse kohaldamist piisavalt, kuid viitab,

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

² Kolk, T., Truu, M. PSK § 20/26. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2020. Arvutivõrgis kättesaadav: https://pohiseadus.ee/sisu/3491/paragrahv_20.

³ Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.

⁴ RKKKo 3-1-1-12-06, p 12.

⁵ Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022, lk 186.

et näiteid selle kohta on kohtupraktikast teada. Piisavalt põhjendamata karistuste kohaldamise ulatust peaks vaatlema empiirilise uuringu põhjal.⁶

Anneli Soo artiklile viidates on KarS § 56 lg 1 tähenduses süü teemal arutlenud ka Eerik Kergandberg ja Jaan Ginter. Eerik Kergandberg, erinevalt A. Soost, on seisukohal, et süü definitsiooni konstrueerimine poleks otstarbekas ning asetab probleemi rõhu pigem sellele, et karistusõiguse normatiivne süümõiste on küsitavatele argumentidele tuginedes eemaldanud süümõistest psühholoogilist süümõistet defineeriva seose – kuriteo toimepannud isiku psüühiline suhtumine oma teosse ning muutnud süü riigi poolt isikule kaela määratavaks nähtuseks.⁷

Jaan Ginter kirjutab, et karistusseadustiku tekstis, õiguskirjanduses ja Riigikohtu lahendites sisalduv vastuoluline süü käsitlus on kujundanud olukorra, kus esimese astmete kohtutel ei ole lihtne jälgitaval viisil oma otsustes motiveerida, kuidas nad konkreetses kriminaalasjas just ühe lõpliku karistusmäärani jõuavad.⁸ Lisaks on probleemiks asjaolu, et maakohtud kipuvad konkreetses kriminaalasjas karistuse mõistmise sisulise põhjendamise asemel kirjeldama karistuse mõistmise üldprintsipi.⁹ Sellise tõdemuse pinnalt tõusetub omakorda probleem, et esimese astme kohtuotsustes ei ole tegelikult jälgitav, kuidas kohtud ühe või teise karistusliigi- ja määra valikuni jõuavad. Kehtiva Riigikohtu praktika kohaselt on aga kohtuotsuses karistuse mõistmisel selgete põhjenduste esitamata jätmine kriminaalmenetluse seadustiku¹⁰ § 362 punkti 2 järgi kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine ja selline rikkumine annab KrMS § 361 lg 1 p 6 alusel Riigikohtule pädevuse kohtuotsuse tühistamiseks.¹¹

Ehkki seadus näeb ette, et karistust mõistetakse vastavalt teo toimepannud isiku süü suurusele, ei ole kohtupraktikas selge, millest süü suurus koosneb. Seega ilmneb kaks probleemi. Esiteks, kuna kohtupraktikas puudub ühetaoline käsitlus sellest, mille järgi süü suurust hinnatakse, ei ole selge, millised on need asjaolud, mis on karistamise aluseks. Teiseks, kuivõrd puudub selgus sellest, millised asjaolud on karistamise aluseks, ei pruugi kohtulahendites olla üheselt jälgitav, millistele asjaoludele tuginedes kohtud kindla karistusmäära valikuni jõuavad.

⁶ *Ibidem*, lk 193.

⁷ Kergandberg, E. Süü. *Juridica* 2022/9-10, lk 669.

⁸ Ginter, J. Karistuse mõistmine esimese astmete kohtutes. *Juridica* 2022/9-10, lk 737.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 06.07.2023, 49.

¹¹ RKKKo 1-17-1629, p 31-40.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on kohtupraktika analüüsi teel teada saada, kuidas esimese astme kohtud karistuse mõistmist põhjendavad ning milline on esimese astme kohtutes süü suuruse käsitus. Magistritöö põhineb empiirilisel uurimisel, mille raames viiakse läbi kohtupraktika analüüs kohtulahenditest, mis on jõustunud ajavahemikul 01.01.2020 – 31.12.2023. Analüüsiks on valitud sellised kohtuotsused, kus süüdistatav on süüdi mõistetud KarS § 118 ehk raske tervisekahjustuse tekitamise alusel. Nimetatud koosseisu alusel tehtud süüdimõistvad kohtuotsused on valitud seetõttu, et kuna koosseisul on lai karistusraam ning koosseis näeb ette mitu alternatiivset tagajärge, annab just KarS § 118 kohtule laia otsustus- ja kaalutlusruumi, mida selgete põhjendustega on vaja sisustada.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks proovib autor vastuseid leida järgmistele küsimustele:

1. Millised asjaolud mõjutavad kohtute hinnangul süü suurust?
2. Kas ja kuidas suhestuvad süü suurusega karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud – kas kohtud arvestavad kergendavad ja raskendavad asjaolud süü suuruse sisse või käsitletakse süü suurust eraldiseisvalt?
3. Kas kohtud põhjendavad kindla karistusmäära kohaldamist piisavalt?

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk koosneb teoreetilisest osast, mis tugineb õiguskirjandusele ning varasemale kohtupraktikale selles osas, mis puudutab karistuse mõistmist. Täpsemalt tuuakse välja, millistest asjaoludest peab kohus karistust mõistes lähtuma ning avatakse seaduses kirjeldatud karistuse kohaldamise sätete sisu. Samuti kirjeldab autor, kuidas on süüd kui karistamise alust käsitletud seaduses, õiguskirjanduses ja kohtupraktikas. millistel alustel karistust mõistetakse ning kuidas kujuneb karistuse aluseks olev süü. Kuna magistritöö on kirjutatud selliseid kohtulahendeid analüüsides, kus kuritegu on kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 alusel, annab autor ülevaate ka selle koosseisu sisust ja võimalikest karistustest.

Teine peatükk põhineb empiirilise materjali analüüsil, milles vaadeldakse esimese astme kohtupraktikat ja nendes sisalduvat karistuse mõistmise motiveerimist. Analüüs tugineb 78-1 maakohtu otsusel, millega on tehtud süüdimõistev otsus KarS § 118 lg 1 alusel. Esmalt annab autor täpsema ülevaate uurimisel kasutatud meetodikast. Seejärel toob autor välja kohtuotsustes sisalduvad süü suurust mõjutavad asjaolud ning annab hinnangu nende mõjule süü suuruse kujunemisel. Järgmisena analüüsib autor kohtuotsustes karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude käsitlust. Kõigepealt antakse ülevaade kohtulahendites tuvastatud karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest, peale mida hinnatakse, kuidas need süü

suurusega ja karistuse raskusega suhestuvad. Täpsemalt püüab autor kohtuotsustest leida, kas süü suuruse hulka arvestatakse ka karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, või vaadeldakse viimaseid süü suurusest eraldi. Samuti avaldab autor omapoolse seisukoha selle osas, kuidas oleks võimalik süü suuruse mõistet kohtupraktikas selgemaks muuta. Järgmisena hinnatakse karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude mõju karistusmäära kujunemisele. Viimaks analüüsib autor kohtulahendites sisalduvaid karistuse kohaldamise eesmäärke ehk karistuse eri- ja üldpreventiivsete eesmärkide mõju karistuse raskusele.

Märksõnad: karistusõigus, süü, isikuvastased kuriteod, kohtuotsused, karistuse mõistmine.

1. KARISTUSE MÕISTMINE

1.1 Karistusest ja karistamisest

Karistuse mõistmine on suunatud korruga mitme ja mõnikord omavahel konkureeriva eesmärgi saavutamisele. Nendeks eesmärkideks on õigusrikkuja karistamine, kuritegevuse vähendamine, õigusrikkuja rehabiliteerimine, avalikkuse kaitsmine ja kahju hüvitamine. Nimetatud eesmärkide saavutamiseks on vajalik, et karistuse mõistmisel võetaks arvesse ka teo toimepanija minevikku, olevikku ja tulevikku.¹² Avalikkuse kaitsmiseks ja kuritegevuse vähendamiseks on vajalik keskenduda ka kurjategija võimalikule käitumisele tulevikus.

Õiguskirjanduses on leitud, et karistuse kohaldamine on kohtu poolt tehtav otsus, millega kõrvutatakse omavahel seadusandja hinnang õigusvastasele teole ja isiku poolt toime pandud tegu. Selliselt on karistuse kohaldamine kui seadusandja üldise väärtushinnangu kinnitamine. Läbi karistusliigi- ja määra on seadusandja teole üldise hinnangu andnud ning selle raames peab kohus isiku teole konkreetsema hinnangu mõistma.¹³

Karistuse mõistmisel on tänapäevases ühiskonnas keskse tähtsusega ka selle proportsionaalsus. Arusaam, et karistus peab olema proportsionaalne ehk karistuse raskuses peaks kajastuma toimepandud kuriteo raskus, on laialt levinud kogu maailma inimeste seas.¹⁴ Seega saab öelda, et proportsionaalsuse mõiste väljendab inimeste tahet või motivatsiooni siduda karistuse raskus toimepandud teo raskusega. Selline arusaam karistusest kajastub ka Eesti Vabariigi põhiseaduses, mille kohaselt langeb isiku põhiõiguste- vabaduste ja -kohustuste kaitsealasse ka vabadusekaotusliku karistuse proportsionaalsuse küsimus. Nii on kellegi tahte vastaselt vabaduse võtmise keeluga hõlmatud ka selgelt ülemäärase kestusega vangistuse mõistmine.¹⁵ Selliselt on karistuse proportsionaalsuse küsimus ka seadusesse sisse kirjutatud, mis tähendab, et karistuse mõistmine on seadusega kooskõlas siis, kui isikule mõistetud karistus on proportsionaalne ja vastab toimepandud teo raskusele. Üldjuhul peaks konkreetse kuriteo eest ettenähtav vabaduskaotusliku karistuse vahemik olema piisavalt lai, et võimaldada üksikjuhul

¹² Belton, I. K., Dhami M., K. The Role of Character-based Personal Mitigation In Sentencing Judgments. *Journal of Empirical Legal Studies* 2024, Vol 21, Issue 1, lk 19.

¹³ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017, lk 110.

¹⁴ Petrov, P. Proportionality in Criminal Sentencing: A Cognitive Hypothesis. *Oxford Journal of Legal Studies* 2023, Vol 43, No 1, lk 132.

¹⁵ Kolk, T., Truu, M. PSK § 20/26.

proportsionaalne karistus mõista. Nii mõistetud karistuse proportsionaalsust hinnatakse konkreetse üksikasja raames.¹⁶

KarS § 2 kohaselt karistatakse sellise teo eest, mis vastab süüteokoosseisule, on õigusvastane ning isik on selle teo toimepanemises süüdi. Seega, enne päriselt karistuse mõistmist, tuleb läbi kolmeastmelise deliktistruktuuri kontrollida, et tegu, mis toime pandi, vastab seaduses kirjeldatud kuriteotunnustele, selles teos puuduvad õigusvastasust välistavad asjaolud ning et isik on süüdi. Deliktistruktuuri astmes sisalduva süü küsimuse all on mõeldud eelkõige süüd välistavaid asjaolusid nagu näiteks süüdivus. Kui on tuvastatud, et isik on kuriteo reaalselt toime pannud ehk tuvastatakse, et isik on kuriteo toimepanemises süüdi, asutakse karistuse mõistmise juurde.

Karistuse mõistmiseks on kohtunikule ette antud seaduse nii üld- kui eriosast tulenevad kindlad õiguslikud piirid. Eriosa annab vastavalt konkreetse normi sanktsioonile karistuse ülem- ja alammäära, üldosa annab lisaks karistusliigi ülem- ja alammäära. Samas on selliste õiguslike piiride vahel kohtunikul alati teatud kaalutusruum, mis õiguslikule regulatsioonile ei allu. Sellest tulenevalt kujuneb isikule mõistetav lõplik karistus suuremal või vähemal määral kohtuniku siseveendumusest ja väärtustest sõltuv.¹⁷ Nimetatud viisil karistuse mõistmine on õiguslikult reguleerimata ja teaduslikult tuvastamatu toiming kohtuniku ja kohtualuse vahel, mis arvestab lisaks kohtualusele ka kohtuniku äranägemist.¹⁸

Põhikaristuse kohaldamisel tuleb läbida kindlad etapid, mille raames tuleb kohtunikul: i) kindlaks teha karistusraamid, ii) tuvastada süü suurust mõjutavad asjaolud ja määratleda süüle vastava karistuse piirid, iii) tuvastada karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, iv) püstitada karistuse eesmärgid ehk preventioonid ning v) leida konkreetne karistusmäär.¹⁹

Kars § 56 määrab kindlaks karistuse kohaldamise alused kindla hierarhilise süsteemi läbi, mille tipus on süü kui isiku karistamise õigusriiklik lähtepunkt.²⁰ Ülejäänud karistuse kohaldamise alused – karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning karistuse eesmärgid (eri- ja üldpreventioon) kuuluvad samuti kindlasse süsteemi.

¹⁶ Kolk, T., Truu, M. PSK § 20/26.

¹⁷ Sootak, KarS § 56/2 – Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 13), lk 112.

²⁰ *Ibidem*, lk 110.

Täiendavalt tuleb kohtunikul kohtuotsuse tegemisel lahendada järgmised küsimused, milleks vastavalt KrMS § 306 lg 1 punktide 5-8 järgi: i) kas on kergendavaid või raskendavaid asjaolusid, ii) milline karistus tuleb süüdistatavale mõista, iii) kas ta tuleb karistusest vabastada või kohaldada asenduskaristust ning kas alaealist tuleb karistada või kohaldada talle mittekaristuslikku mõjutusvahendit.²¹ Karistuse mõistmisel tuleb selgelt süü suurust eristada preventiivsetest kaalutlustest, mis tähendab, et kõiki eeltoodud karistuse kohaldamise aluseid tuleb arvestada ning aluste tuvastamine peab toimuma seaduses sätestatud järjekorras.²²

Kehtiva Riigikohtu praktika kohaselt võetakse karistuse mõistmisel lähtepunktiks KarS-i eriosa normi sanktsiooni keskmine määr.²³ Seejärel antakse hinnang süüdistatava süü suurusele, milleks tuleb esmajoones lähtuda süüteo toimepanemise asjaoludest, mis võivad iseloomustada näiteks tegu ja tagajärge ning süüdlase käitumise motiivi ja eesmärki. Sellise käsitluse järgi võivad süü suurust mõjutada koosseisupärase käitumise süstemaatilisus, tagajärje raskus ning ka kannatanu isik ja tema käitumine. Lisaks isiku süüle tuleb KarS § 56 kohaselt arvestada nii eri- kui ka üldpreventiivseid kaalutlusi, s.o võimalust süüdlast mõjutada edaspidiste süütegude toimepanemisest hoiduma ja õiguskorra kaitsmise huvisid.²⁴

1.2 Süü karistamise alusena

Süü tähistab vaimset seisundit, mida iseloomustavateks omadusteks saab lugeda negatiivset hinnangut teo toimepanija suhtes (nt „ta on halb“) ning tahet või motivatsiooni teo toimepanijat karistama (nt „ta peab oma teo eest maksma“).²⁵ Süüd tuleb karistamise aluse kontekstis käsitleda kvantifitseeriva nähtusena, mille suurus oleneb konkreetse süüteo asjaoludest ja millele kohus peab karistuse mõistmisel andma hinnangu.²⁶ Seega erineb karistamise aluseks olev süü sellest süü mõistest, mida on vaja tuvastada deliktstruktuuri kolmandal tasandil ning süü kui karistamise alus tähistab kuriteo toimepanija üldist moraalselt vastutust moraalselt etteheidetava teo või olukorra suhtes.²⁷

²¹ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 13), lk 110.

²² Sootak, KarS § 56/5.

²³ RKKKo 1-17-1629/44, p 28.

²⁴ Vt nt RKKKo 1-17-1629/44), p 28; RKKKo 1-18-2232/179, p 71; RKKKo 1-19-4150/132, p 26.

²⁵ Petrov (viide 14), lk 130.

²⁶ Sootak, KarS § 56/7.

²⁷ Moore, M. A Theory of the Criminal Law. Oxford University Press 15 July 2010, lk 403.

Karistust mõjutava süüna tulevad teoga seoses kõne alla üksnes need asjaolud, mis ei ole süüteo koosseisule tüüpilised, kuna vastasel juhul oleks tegemist KarS § 59 sisalduva korduvarvestamise keelu rikkumisega, mille kohaselt ei arvestata karistuse mõistmisel neid kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, mis on eriosa süüteo koosseisu tunnused.²⁸ Karistusseadustiku kommentaaride kohaselt võivad olla süü suurust mõjutavad asjaolud mitmel alusel liigitatud. See tähendab, et kohtul on õigus lugeda isiku süüd suurendavaks mistahes asjaolusid, aga need peavad siiski olema seotud koosseisuteost ja tagajärjest.²⁹ Objektiivselt saavad nendeks asjaoludeks olla näiteks teo raskus, teo korduvus või tagajärje raskus ning subjektiivselt viitab süü suurusele isiku tahtlus.³⁰ Näiteks on teost tulenev süü suurem siis, kui isik on täitnud kuriteo koosseisu mitu kvalifitseerivat tunnust ning süü suuruse hindamisel võib arvestada ka kannatanu isikut ning tema käitumist teo ajal.³¹ Samuti on Riigikohus leidnud, et raske tervisekahjustuse tekitamise asjas on alusetu süüdistatavale süüd suurendava asjaoluna ette heita seda, et ta käitus vägivaldselt.³²

Tuvastades isiku süü suurus, määratakse selle järgi karistuse võimalik ülemmäär või vahemik, millesse karistus peab jääma. Selles staadiumis ei pea kohtunik veel karistuse konkreetse määratluseni jõudma, kuid kohtunikul peab olema süü suurust mõjutatavate asjaolude pinnalt selge, millisesse karistumäära vahemikku karistus jääma peab.³³ See tähendab, et mõistetav karistus peab jääma sellistesse piiridesse, mis vastab süü suurusele.

Õiguskirjandusest leitava seisukoha järgi oleneb süü suurus ka teos ilmnenu kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest (viitega KarS § 57 ja § 58) ning muudest asjaoludest, mis näitavad süü suurust (viitega KarS § 56 lg 1 I lausele).³⁴ Niisugused asjaolud kogumis kujutavad endast õigusrikkujale tehtavat etteheidet, iseloomustavad tema toimepandud süüteo ebaõiguse suurust ning motiveerivad toimepandud teo hukkamõistu väljendava karistuse.³⁵ Samuti on leitud, et süü suurust mõjutavaid asjaolusid on võimalik nende päritolu poolest liigitada kaheks. Ühed on need, mis tulenevad seadusandja poolt määratletud karistust kergendavate või

²⁸ Sootak, KarS § 56/7.

²⁹ Sootak, KarS § 56/8.

³⁰ Sootak, KarS § 56/2.

³¹ RKKKo 3-1-1-12-06 (10.04.2006) p 12.

³² RKKKo 1-17-105/35 (05.06.2018) p 21.

³³ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 131.

³⁴ *Ibidem*, lk 117.

³⁵ *Ibidem*.

raskendavatena KarS §-dest 57 ja 58. Teised on sellised, mida kohus KarS § 56 lg 1 I lause alusel süü suurust mõjutavateks loeb.³⁶

Nii on ka Riigikohus ühes lahendis leidnud, et isiku süü suuruse hindamisel tuleb lähtuda eelkõige asjas tuvastatud faktilistest asjaoludest ja nendes kajastuvast teo ebaõiguse mahust, samuti KarS §-s 57 sätestatud karistust kergendavatest ja KarS §-s 58 loetletud karistust 11 raskendavatest asjaoludest.³⁷ Seega on süü suurust kujundavate asjaolude loetelu lai ja lahtine – need, mida karistust kergendavate või raskendavate asjaoludena hinnata ei saa (eelkõige karistust raskendavad asjaolud, kuivõrd KarS § 58 sisalduv on nõ kinnine loetelu), hinnatakse süü suurust mõjutavate asjaoludena KarS § 56 lg 1 alusel. Süü suuruse juures on probleemiks asjaolu, et õiguskirjanduse ja Riigikohtu käsitus süü mõiste osas ei toeta aga seaduse sõnastus. Nimelt eristab KarS § 56 lg 1 selgelt süüid kui karistamise alust kohtu poolt mõistetavale (lõplikule) karistusele arvestatavatest karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest.

Siinkohal jagab autor Anneli Soo väljendatud seisukohta, et selline olukord on tõepoolest süü mõiste häguseks muutnud, kuna karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud sisalduvad KarS § 56 lõike 1 teises lauses, kus süüid üldsegi ei käsitleta.³⁸ Seega hoolimata sellest, et seadus süü suurust mõjutavate asjaoludena karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ette ei näe, on õiguskirjanduses ja Riigikohtu praktikas tekkinud arusaam seda siiski teha. Käesoleva magistritööga proovib autor analüüsitud kohtulahendite pinnalt vastata küsimusele, kas maakohtute praktikas arvestatakse karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud süü suuruse sisse, või hinnatakse nende olemasolu süü suurusest eraldi.

1.3 Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud

KarS § 57 lg 1 sätestab karistust kergendavad asjaolud. Kuna sama paragrahvi lg 2 kohaselt võib karistust kergendavate asjaoludena karistuse kohaldamisel arvesse võtta ka lõikes 1 nimetatamata asjaolusid, on karistust kergendavate asjaolude loetelu lahtine ehk karistust kergendavate asjaolude ring on määratlemata.

Kui kohus mõne KarS § 57 lõikes 1 sisalduva karistust kergendava asjaolu tuvastab, on ta kohustatud sellega karistuse määramisel ka arvestama. Kohtu selline hinnang peab olema

³⁶ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 118.

³⁷ RKKKo 3-1-1-18-11, p 8.1.

³⁸ Soo (viide 5), lk 185.

kohtuotsuses selgesõnalisest ka esitatud.³⁹ Karistust kergendav asjaolu annab kohtule aluse vähendada karistust eriosa sanktsiooni konkreetse karistusraami piiridesse jäävast lähtepunktist allapoole kuni sanktsiooni miinimumi.⁴⁰ Karistust kergendavaid asjaolusid liigitatakse kui i) pärast süütegu süüdlase käitumist iseloomustavad (punktid 1-3), ii) süüteo toimepanemist iseloomustavaid (punktid 4-6, 8) ja iii) süüdlase isikut iseloomustavad (punkt 7).⁴¹

KarS § 57 lõikes 1 sätestatud karistust kergendavate asjaolude sisu on järgmine. Kahjuliku tagajärje ärahoidmine on tegevkahetsus lõpuleviidud kuriteo puhul ning see on kergendavaks asjaoluks juhul kui ärahoitud tagajärg ei ole süüteokoosseisu tunnus. Kannatanule abi andmine vahetult pärast süüteo toimepanekut on samuti üks tegevkahetsuse vorm, mis ei pruugi küll tagajärge ära hoida, kuid võib kannatanu seisundit leevendada.⁴²

Kahju vabatahtliku hüvitamise puhul on keskse tähtsusega kahju hüvitamise vabatahtlikkus. Seega on kahju hüvitamine on arvestatav kergendava asjaoluna ka siis, kui seda on tehtud osaliselt või kui seda tehti ka mõni aeg peale teo toimepanemist, mitte kohe.⁴³

Süü ülestunnistamisele ilmumine tähendab süüteo toimepannud isiku enda algatusel ehk vabatahtlikult kohtuvälise menetleja, kohtueelse uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poole pöördumine ning talle teadaolevate süüteo asjaolude täielikku avaldamist, mis süüteo avastamist hõlbustavad.⁴⁴ Seejuures pole oluline, kas isik oma tegu kahetseb või missugusel ajendil isik süü ülestunnistamisele ilmus. Süüteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine on süüdistatava poolt koostöö tegemine uurija või prokuröriga süüteo asjaolude väljaselgitamisel, mis on samuti karistust kergendavaks asjaoluks.⁴⁵

Kui süütegu on toime pandud majanduslikest, perekondlikest, isikust endast tulenevatest põhjustest vm teguritest, mis mõjutasid isikut süütegu toime panema, võib olla tegemist süüteo toimepanemisega raske isikliku olukorra mõjul.⁴⁶ Raske isikliku olukorra mõjuga ei ole tegemist aga näiteks narkosõltuvuse juhtumitel või teo toimepannud isiku tervise halvenemise juhtumitel, kui see toimub pärast süüteo toimepanemist.⁴⁷ Süüteo toimepanemine ähvarduse, sunni, teenistustliku-, majandusliku- või perekondliku sõltuvuse mõjul on samuti karistust kergendavaks asjaoluks. Süüteo toimepanemine tugeva hingelise erutuse mõjul tähendab karistust kergendava asjaoluna seda, et isik on kõrgeast emotsionaalsest pingest tingitud

³⁹ RKKKo 3-1-1-14-07 p 6.

⁴⁰ Sootak, KarS § 57/1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Sootak, KarS § 57/2.

⁴³ Sootak KarS § 57/3.

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-112-04, p 8.

⁴⁵ Sootak, KarS § 57/4.3.

⁴⁶ Sootak, KarS § 57/5.

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-99-06 p 23.

erutusseisundis, millest tulenevalt tema võime oma tegudest aru saada ja neid juhtida on piiratud.⁴⁸ Süüteo toimepanemine raseda või kõrgealase isiku poolt (vanem kui 75 aastat) on samuti karistust kergendavaks asjaoluks.⁴⁹

Kui süütegu on toime pandud hädakaitse piiride ületamisel, on see samuti karistust kergendavaks asjaoluks. Kannatanuga leppimine kui karistust kergendav asjaolu kujutab endast süüdistatava ja kannatanu vahelist konflikti lahendamist ja konflikti viinud põhjustega tegelemist.⁵⁰ Seejuures peab olema leppimine tahtlik ja mõlemapoolne – kui kannatanu süüdlase karistamist ei soovi, väljendab see tema valmisolekut leppimiseks. Samas peab kannatanu sellisele soovile vastama ka süüdistatav – olema valmis kannatanuga leppima.⁵¹

Puhtsüdamlik kahetsus karistust kergendava asjaoluna võib olla nii teo siiras ülestunnistamine ja selle kahetsemine, mis võib avalduda uurijale või kohtule antud ütlustes, kannatanu ees vabandamises jms. Puhtsüdamlik kahetsus ei ole seotud süü ülestunnistamisele ilmumisega, st et puhtsüdamlikku kahetsust ei saa kergendava asjaoluna välistada üksnes seetõttu, et isik vabatahtlikult süüd üles tunnistama ei ilmunud.⁵² Samas ei piisa karistuse kergendamiseks vaid paljasõnalisest kahetsuse avaldamisest, vaid kahetsus peab olema siiras ning see peab kajastuma süüdistatava hoiakus just toimepandud süüteo suhtes. See tähendab, et olukorras, kus süüdistatav tunnistab oma süüd alles kohtuistungil ja avaldab kahetsust, et toimepandu on tema elu purustanud, on kahetsus seotud süüdlasele endale kaasnenud negatiivsete tagajärgedega, mitte aga süüteoga.⁵³ Samas on Riigikohus leidnud, et puhtsüdamlik kahetsus ei tähenda seda, et isik võtab vastuvaidlematult omaks kõik tema vastu süüdistuses esitatud väited. Isik võib siiralt nii enda tegu kui ka saabunud tagajärge kahetseda ka näiteks siis, kui ta viitab kannatanu tegevusele toimunud. Nii on Riigikohus leidnud, et asjaolu, et süüdistatava hinnangul oli tema löök pigem nõrk ning ta ei pidanud võimalikuks, et sellisel juhul teatud tagajärg saabub, ei anna alust arvata, et isiku kahetsus ei ole siiras või et ta püüab enda teosüüd kuidagi vähendada.⁵⁴

Nii on ka õiguskirjanduses leitud, et suunised, mis ajendaksid süüdistataval end talle ette heidetud kuriteos täielikult süüdi tunnistama, lootuses seeläbi kergem karistus saada, ei pruugi olla ausa ja õiglase kohtupidamise põhimõttega kooskõlas. Sisuliselt loobub süüdistatav sel

⁴⁸ Sootak, KarS § 57/8.

⁴⁹ Sootak, KarS § 57/9.

⁵⁰ Sootak, KarS § 57/11.

⁵¹ Sootak, KarS § 57/11.

⁵² RKKKo 3-1-1-112-04, p 8.

⁵³ RKKKo 3-1-1-18-14, p 11.

⁵⁴ RKKKo 1-17-105/35, p 20.

viisil tema vastu esitatud süüdistuse kohtulikust tõendamisest. Selline surve end süüdi tunnistada võib eriti avaldada negatiivset mõju õiglasele kohtupidamisele neil juhtudel, kus kohtu alla on antud mingi kindla (nt etnilise) vähemusrühma esindaja, kes kuritegu toime ei ole pannud, kuid kes end siiski täielikult süüdi tunnistab, lootuses seeläbi kergem karistus saada.⁵⁵

Rahvusvahelisel tasandil on õiguskirjanduses puhtsüdamliku kahetsuse osas leitud seda, et on võimalik, et isik võtab oma teo eest vastutuse, kuid ei väljenda seejuures toimepandu suhtes mingisugust kahetsust. Oma kuriteo eest vastutuse võtmine (sh ka süüdi tunnistamine) ei väljenda *ipso facto* kahetsust ning ka rahvusvahelistes kriminaalasjades ei tohiks rahvusvahelised tribunaliid süüteo eest vastutuse võtmist või ennast süüdi tunnistamist automaatselt kahetsusega siduda.⁵⁶

Samas on Eesti kohtupraktikast leida lahendeid, kus isik tunnistab end küll kohtueelses menetluses süüdi, aga kohtus süüd ei tunnista ning ütluste andmisest keeldub või siis kahetseb oma tegu ja on nõus selle eest kannatanu ees vabandama, kuid kuritegu omaks ei võta. Sellegipoolest on mõlemal juhul kohtud puhtsüdamlikku kahetsust karistust kergendava asjaoluna arvestanud.⁵⁷ Nimetatust nähtavalt on puhtsüdamliku kahetsuse kui karistust kergendava asjaolu tõlgendus lai ning selleks, et puhtsüdamlik kahetsus ei oleks üksnes hinnang süüdistatava käitumisele menetluse üksikutes etappides, vaid kohtu hinnang süüdistatava suhtumisele süüteo ja selle avaldumisele kohtus, on õiguskirjanduses avaldatud seisukoht, et puhtsüdamliku kahetsuse tuvastamiseks peaks olema täidetud kolm eeldust: i) süüdistatav võtab teo omaks, ii) kahetseb seda siiralt ning iii) teeb seda kohtus.⁵⁸

Rahvusvahelistes kriminaalasjades on soovitatud puhtsüdamliku kahetsuse tuvastamiseks lähtuda järgmistest põhimõtetest: i) kuriteo eest vastutuse võtmine peaks olema minimaalne vajalik kahetsuse tuvastamise alus, ii) kahetsus peab olema nähtav süüdistatava suhtumises tema poolt toime pandud teosse, iii) süüdistatava kahetsev suhtumine peab väljendama kahetsust toimepandud teo osas, mitte toimepandud teoga kaasnevate üldiste sündmuste jada osas.⁵⁹

⁵⁵ Peay, J., Player, E. Plading Guilty: Why Vulnerability Matters. – The Modern Law Review 2018, Vol 81, No 6, lk 930.

⁵⁶ Kapoor, R. Is It Too Late Now To Say Sorry? Remorse at International Criminal Tribunals. – Journal of International Criminal Justice 2023, Vol 21, Issue 4, lk 894-895.

⁵⁷ Sootak, KarS § 57/4.2.2.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Kapoor (viide 56), lk 895-896.

Kahetsuse siirus on eriti oluline sellistel juhtudel, kui kohtu alla on antud korduvad õigusrikkujad, kelle pikk karistusregister annab mõista, et varasemad karistused ei ole oma mõju avaldanud ning kehtivat õiguskorda nad jätkuvalt ei järgi. Nimelt on leitud, et selliste süüdistatavate puhul ei oleks õige enam (kui seda varasemalt, esimese või teise karistuse mõistmisel on tehtud) kahetsust karistust kergendava asjaoluna arvestada, kuivõrd süüdistatavate korduv kuritegude toimepanemine viitab kahetsuse pealiskaudsusele ning puudub alus karistust kergendada.⁶⁰ Samas aga, kuna Riigikohtu praktikas on leitud, et puhtsüdamlik kahetsus ei tähenda seda, et isik peaks vastuvaidlematult kõik talle süüdistuses etteheidetavad teod omaks võtaks, tuleks puhtsüdamliku kahetsuse tuvastamisel lähtuda pigem asjaoludest, et süüdistatav kahetseb siiralt oma tegu ning see kahetsus väljendub süüdistatava hoiakus tema toimepandud teo suhtes ja süüdistatav kahetseb seda kohtus.

Nagu mainitud, on karistust kergendavate asjaolude loetelu lahtine ning nendeks võivad olla ka KarS § 57 lg-s 1 nimetatud asjaolud. Seaduses loetletud asjaolude kohaldamisel ei ole kohtul kohustust põhjendada, et asjaolu karistust kergendab. Piisab üksnes, et kohus sellele osundab.⁶¹ Oluline on, et kohus põhjendaks, kui oluliseks ta asjaolu peab millist mõju see võrreldes teiste asjaoludega karistusele avaldab.

Karistust raskendavad asjaolud on sätestatud KarS §-s 58. Tegemist on kinnise loeteluga, mis nimetab 13 erinevat asjaolu, mida karistust raskendavana karistuse mõistmisel arvesse võtta. Reaalsuses aga ei piirdu karistust raskendavad asjaolud vaid KarS § 58 sätestatuga. Nimelt on Riigikohus leidnud, et need asjaolud, mis KarS § 58 loetellu ei kuulu, saab arvesse võtta KarS § 56 lõike 1 esimese lause alusel süü suuruse kontekstis.⁶² Teisisõnu loodi sellega sisuliselt olukord, kus asjaolud, mida võiks karistust raskendavana arvesse võtta, kuid mida KarS § 58 ei sisalda, võetakse arvesse süü suuruse hindamisel ja seda süüd suurendavana. Seega võib öelda, et nii karistust kergendavate kui ka raskendavate asjaolude loetelu on lahtine. Lisaks, nagu ka eelnevalt mainitud, muudab ülaltoodud Riigikohtu seisukoht aga süü suuruse mõiste segaseks, kuna süü suurus võiks karistusseadustiku teksti arvestades karistust raskendavatest asjaoludest eraldi seista.

⁶⁰ Lippke, R. L. Remorse, Dialogue, and Sentencing. – Criminal Law and Philosophy, 2022 (16), lk 630.

⁶¹ Sootak, KarS § 57/12.

⁶² RKKKo 3-1-1-86-04 p 12.4.

1.4 Karistuse eesmärgid

Lisaks süü suurusele tuleb karistuse mõistmisel arvesse võtta ka karistuse eesmäärke. Seda sätestab ka KarS § 56 lg 1 teine lause, mille kohaselt tuleb karistuse mõistmisel võimalusel mõjutada süüdlast edaspidi süütegudest hoiduma ja arvesse tuleb võtta õiguskorra kaitsmise huvisid. See tähendab, et karistuse liigi ja määra valikul tuleb arvestada võimalusega mõjutada süüdlast edaspidi süütegudest hoiduma (eripreventsioon) ning õiguskorra kaitsmise huve (üldpreventsioon).⁶³

Eripreventsiooni idee seisneb üksikkurjategija mõjutamises, mille sisuks on üldsuse kaitsmine kurjategija isoleerimisega (kindlustamine), kurjategija hukkamõistmine tema karistamisega (hirmutamine) ning kurjategija selline mõjutamine, et ta edaspidi uusi kuritegusid toime ei paneks (kasvatamine).⁶⁴ Kurjategija isoleerimisega väljendatakse ühiskonna resigneerumist ning kaitsesse tõmbumist.⁶⁵

Eripreventiivset karistusteooriat saab jagada positiivseks ja negatiivseks. Positiivse teooria puhul on karistuse rõhk süüdlase paranemisel ning tema resotsialiseerimisel. Negatiivse eripreventsiooni idee on kurjategija hirmutamises või kahjustamises, mida peamiselt tehakse tema vangistusega.⁶⁶

Hirmutamise ja resotsialiseerimise erinevus seisneb selles, et esmalt tuleb isiku hirmutamise kontrollida võimalust saavutada uue kuriteo ärahoidmist juba karistuse kohaldamisega. Piisavalt sotsialiseeritud isiku puhul mõjub karistus hoiatusena ning hoiatusest piisab edasiste kuritegude ärahoidmiseks. Kui resotsialiseerimisele loota ei saa, on tarvis isiku hirmutamine, mis seisneb kindlaid parandamisvahendeid sisaldava karistuse kohaldamises, sisaldades ka vanglakaristus.⁶⁷ Samas ei saa karistusena reaalse vangistuse kohaldamist põhjendada üksnes sellega, et süüdlast on vaja mõjutada, kuna isiku resotsialiseerimiseks on ka muid sanktsioone (asenduskaristused, kriminaalhooldus).⁶⁸

⁶³ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 127.

⁶⁴ *Ibidem*, lk 55.

⁶⁵ *Ibidem*, lk 134.

⁶⁶ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 55.

⁶⁷ *Ibidem*, lk 134.

⁶⁸ *Ibidem*.

Karistuse mõistmise kontekstis tähendab eripreventiivsete kaalutluste hindamine seda, et toimepandud teolt liigutakse üle teo toimepannud isikule ning tema sotsiaalsele keskkonnale. Kindlate preventiivsete eesmärkide seadmine ja saavutamine sõltub seega kurjategija isikust ja tüübist. Kui kurjategijad hirmutamisele või kasvatamisele ei reageeri, on vajalik kurjategija kahjustamine, et ühiskonda kindlustada.⁶⁹

Preventiivset laadi kaalutlused on üldjuhul karistust kas raskendavad või kergendavad. Karistust raskendavalt mõjub eelkõige negatiivne prognoos ehk kui on alust karta korduvkuriteo toimepanemist. Karistust kergendavalt toimivad karistuse võimalikud negatiivsed mõjud, milleks on näiteks tõenäosus, et vabaduskaotuslikul karistusel on desotsialiseeriv mõju.⁷⁰

Eripreventiivse eesmärgi saavutamisel on keskse tähtsusega ka süüdlase isik. Seda seisukohta on ka Riigikohus oma praktikas kinnitanud, et inimese reaalne karistusõiguslik mõjutamine saab toimuda vaid tema hoiakute muutmise kaudu ja seega tema konkreetse isiku omadusi arvesse võttes. Selliselt peabki karistuse eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks ehk prognoosimaks, milline karistus oleks efektiivseim, arvestama ka süüdlase isikut.⁷¹

Seega ei ole ilma süüdlase isikut arvesse võtmata võimalik karistuse eripreventiivset eesmärki saavutada. Siinkohal on võimalik süüle vastavat karistusmäära eelkõige eripreventiivsetel kaalutlustel madalamale tuua, kuna süüle vastav karistus võib eripreventiivselt hoopis kahjulikult mõjuda või karistamise vajalikkus võib olla oluliselt vähenenud näiteks seetõttu, et süüdistatav tulevikus enam taolist kuritegu toime panna ei saa.

Samas on ka võimalik, et eripreventiivne prognoos on halb. Seda juhul, kui isikule on varem antud korduvalt võimalusi oma käitumist muuta, kuid sellest hoolimata ei ole isik talle mõistetud karistusest mingeid järeldusi teinud ega soovi oma elu õiguskaualekalt elada ning isikule varem mõistetud karistustest nähtub, et talle on senisest raskemaid karistusmeetmeid vaja rakendada. Nii on Riigikohus karistuse mõistmisel süüdlast iseloomustavaid andmeid ja õiguskorra huvisid silmas pidades märkinud, et isiku puhul, kelle eluhoiakus peegeldub üldine lugupidamatus õiguskorra vastu ning kelle karistusregistrist nähtub, et kuritegude

⁶⁹ Viide 64.

⁷⁰ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J, lk 133.

⁷¹ RKKKo 3-1-1-99-06 p 15.1.

toimepanemine on tema elustiil, on vaja rakendada senisest karmimaid karistusmeetmeid, kuna nähtavasti ei ole isik varasemate karistuste pinnalt enda jaoks õiguskuulaka elu kasuks rääkivaid otsuseid teinud.⁷²

Kui KarS § 56 lg 1 teise lause teine alternatiiv ehk võimalus mõjutada süüdlast edaspidi süütegude toimepanemisest hoiduma viitab eripreventiivsetele kaalutlustele, siis kolmas alternatiiv ehk õiguskorra kaitsmise huvid kujutavad endast karistuse üldpreventiivseid kaalutlusi. Üldpreventsiooni ülesandeks on karistusõiguse kui ühiskonda kaitsva institutsiooni demonstreerimine. Kirjeldades seaduses keelatud tegu, näidatakse ära selline kriitiline piir, üle mille ei tohi astuda. Isegi kui selline hirmutamise ei ole suure kaaluga, annab see ühiskonnale mingidki eetilised juhtnöörid teatud tegudest hoidumiseks.⁷³ Negatiivne üldpreventsioon kujutab endast seaduses sisalduvat karistusähvardust, mis seisneb nii karistuse seaduses kuulutamises kui ka karistuse reaalses kohaldamises.⁷⁴

Positiivse üldpreventsiooni eesmärgiks on õiglase karistusega mõju avaldada, mis inimeste usku normikehtivusse ja õiguskorda kinnitaks. Lisaks peab üldpreventsioon olema suunatud ka kannatanule ning talle kinnitama, et tema suhtes toimepandud ülekoos heastatakse ja õigus taastatakse.⁷⁵

Kui eripreventiivsetel kaalutlustel võis karistust süü alampiirist madalamale tuua, siis üldpreventiivsed kaalutlused võivad anda aluse isiku karistada ka üle sanktsiooni keskmise määra, olgugi et süü on keskmine.⁷⁶ Samas tuleb siiski silmas pidada, et karistus ei tohi süü suurust ületada ka üldpreventiivsetel kaalutlustel. Süü piiridesse jääva karistuse määramisel omab üldpreventsioon enim tähtsust eelkõige karistuse alammäära fikseerimisel. Alammäär ei tohiks olla alla üldsuse poolt tunnustatud miinimumi.⁷⁷

1.5 Raske tervisekahjustuse tekitamine

Raske tervisekahjustuse tekitamise koosseis on sätestatud KarS §-s 118. KarS § 118 lg 1 järgi karistatakse raske tervisekahjustuse eest, kui sellega on tekitatud oht elule (p 1), tervisehäire,

⁷² RKKKo 3-1-1-13-11, p 9.1.

⁷³ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 43.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 137.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-58-13, p 8.

⁷⁷ Viide 75.

mis kestab vähemalt neli kuud või kui sellega kaasneb osaline või puuduv töövõime (p 2), raske psüühikahäire (p 3), raseduse katkemine (p 4), nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastus (p 5), elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine (p 6) või surm (p 7) karistatakse nelja- kuni kaheteistaastase vangistusega. Juhul kui nimetatud teo on toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahalise karistusega.

Kõnealuse sättega kaitstav õigushüve on inimese tervis, mis on üheks tähtsaimaks individuaalsemaks õigushüveks ning mille õiguskaitse tuleb põhiseadusest.⁷⁸ Koosseisutüübilt on KarS § 118 alternatiiv-aktiline, mis tähendab, et koosseis on täidetud vähemalt ühe lõikes 1 nimetatud punktides nimetatud tagajärje põhjustamises. Kui tagajärg vastab mitmele punktile, subsumeeritakse need kogumis. Samas on KarS § 118 alla võimalik tegu subsumeerida ainult selle konkreetset punkti silmas pidades, mitte raske tervisekahjustuse tekitamist üldiselt.⁷⁹

Raske tervisekahjustuse liigid §-s 118 on kindlaks määratud eelkõige meditsiinilise kriteeriumi alusel vastavalt vahetule kahjule, mida inimese organismi tavapärasele talitusele põhjustati.⁸⁰

KarS § 118 on kehalise väärkohtlemise (KarS § 121 lg 1) esimene koosseisualternatiiv ehk tervise kahjustamise enamohtlik koosseis. See tähendab, et § 118 lg 1 sätestatud punktides mistahes tagajärje põhjustav tegu peab vastama KarS § 121 lg 1 sätestatud teise isiku tervise kahjustamisele.⁸¹ Koosseisupärane tagajärg on kindlatele tunnustele vastav tervisekahjustus.

Subjektiiivse koosseisu puhul on oluline tähele panna, et kuivõrd raske tervisekahjustuse tekitamine ei ole iseseisev süütegu, vaid on KarS § 121 koosseisu enamohtlik koosseis, siis vastutab isik enamohtliku tagajärje ehk raske tervisekahjustuse tekitamise eest siis, kui ta põhjustas selle vähemalt ettevaatamusest.⁸² Samas on Riigikohus leidnud, et kui tervisekahjustus on tekitatud tahtlikult, kuid mõlemad §-s 118 lõike 1 punktides 1 ja 7 sisalduvad rasked tagajärjed on saanud ettevaatamusest, vastutab teo toimepannud isik vaid punkti 7 alusel, mis neelab eluohtliku seisundi kui surmale eelnenud vahetagajärje. Siiski ei välista Riigikohus olukordi, kus süüdlase tahtlus ulatub lisaks eluohtliku seisundi põhjustamisele, aga mitte surma saabumiseni, tuleb tegu kvalifitseerida punktide 1 ja 7 järgi, kuna tahtlikult põhjustatud oht elule ei neeldu ettevaatamusest surma põhjustamises.⁸³

⁷⁸ Kurm, M. KarS § 118/1.1-1.2.

⁷⁹ Kurm, KarS § 118/2.

⁸⁰ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020, lk 76.

⁸¹ Kurm, KarS § 118/4

⁸² Kurm, KarS § 118/14.1.

⁸³ RKKKo 1-17-5883, p 18.

Konkreetse karistuse mõistmisel tuleb kohtupraktikas välja kujunenud seisukoha järgi lähtuda kokkuvõtvalt järgnevast. Karistuse mõistmisel tuleb võtta lähtepunktiks karistusseadustiku eriosa normi sanktsiooni keskmine määr. KarS § 118 lg 1 puhul on selleks kaheksa aastat vangistust, mis tähendab, et igakordse KarS § 118 lg 1 alusel karistuse mõistmiseks peaks kohus väljakujunenud praktika kohaselt võtma lähtepunktiks just karistuse kaheksa aastat vangistust. Seejärel tuvastatakse süüdistatava süü suurus ning karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, mille põhjal saadakse konkreetse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr.⁸⁴

Samas on kohtupraktikas väljendatud ka sellist seisukohta, et üldjuhul mõistetakse karistus sanktsiooni ühe kolmandiku kuni keskmise määra järgi juhul kui puuduvad karistust raskendavad või kergendavad asjaolud.⁸⁵ Sama seisukohta on korratud näiteks ka ühes teises kohtulahendis, mille kohaselt tunnustab valdav kohtupraktika siiski meetodit, kus süü suurus arvutatakse mitte eriosa vastava sanktsioonivahemiku keskmise alusel, vaid hoopis sanktsioonimäära esimese kolmandiku alusel.⁸⁶

Sellise käsitluse kohaselt tuleks KarS § 118 lg 1 järgi karistuse mõistmisel lähtuda hoopis sanktsioonimäärast, mis jääb 4-6 aasta vahemikku. Järelikult valitseb kohtupraktikas ebakõla nii selles osas, kuidas süü suurust arvutada kui ka selles, milline sanktsioonivahemik karistuse mõistmisel lähtepunktiks võtta.

Ühetaoliselt on selge see, et karistuse mõistmisel tuvastatakse süü suurust mõjutavad asjaolud ning süü suurus, karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, millele tuginedes saadakse konkreetse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr. Selliselt saadud süüle vastavat karistuse määra korrigeeritakse eri- ja üldpreventsiooni kaalutlustest tulenevalt.

Kohtuotsuses peab olema selge, millised on KarS § 56 lg 1 järgi süüd vähendavad või suurendavad asjaolud, millised on karistust kergendavad asjaolud KarS § 57 mõttes ja millised

⁸⁴ RKKKo 3-1-1-77-11, p 11, RKKKo 3-1-1-52-13, p 19.

⁸⁵ PMKo 1-10-11574.

⁸⁶ TlnRgKo 1-11-11411.

karistust raskendavad asjaolud KarS § 58 mõttes.⁸⁷ See tähendab omakorda ka seda, et kohtuotsusest peab olema loetav, kuidas kohus konkreetse karistusliigi- või määrani jõudis.

Asjaolud tuleb kohtuotsuses esitada konkreetselt ja määratleda sisuliselt. Ei piisa karistamise aluseks olevate asjaolude loetlemisest või üldsõnalistest kriminaalpoliitilistest tõdemustest. Samuti ei ole aktsepteeritav, kui kohus ilma sisuliste selgitusteta üksnes kuulutab, et karistus vastab süüle ja karistuse eesmärkidele või kordab karistuse mõistmise põhimõtteid, mis tulenevad KarS §-s 56.⁸⁸ Seega saab järeldada, et karistuse kui ühiskondliku väärtushinnangu andmise protsessi kujunemise käik peab tuginema selgetele ja kontrollitavatele asjaoludele.

Autori hinnangul ei ole karistamise aluseks oleva süü mõiste ja käsitlus üheselt õiguskirjanduses mõistetav ning Riigikohtu praktika süü mõiste sisustamisel ning süü suurust mõjutavate asjaolude määramisel on mõneti vastuoluline. Vastuolu, nagu eelnevalt mainitud, seisneb selles, kuidas on karistuse aluseks oleva süü suurus määratletud karistusseadustiku tekstis ning milline on selle käsitlus õiguskirjanduses ja Riigikohtu praktikas. Viimaste kohaselt koosneb süü suurus ka karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest, mis karistusseadustiku teksti grammatiliselt tõlgendades süü suuruse hulka ei kuulu. Lisaks ei ole kohtupraktikast selge, milline sanktsioonimäär vahemik karistuse mõistmisel lähtepunktiks võtta – kas vastava sanktsioonivaheimiku keskmine või esimene kolmandik?

Käesolev magistritöö keskendub sellele, kuidas esimese astme kohtud KarS § 118 asjades karistuse mõistmist põhjendavad. Autor proovib vastuseid leida küsimustele järgmistele küsimustele:

1. Millised asjaolud mõjutavad kohtute hinnangul süü suurust?
2. Kas ja kuidas suhestuvad süü suurusega karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud – kas kohtud arvestavad kergendavad ja raskendavad asjaolud süü suuruse sisse või käsitletakse süü suurust eraldiseisvalt?
3. Kas kohtud põhjendavad kindla karistusmäära kohaldamist piisavalt?

⁸⁷ RKKKo 3-1-1-86-04, p 12.4.

⁸⁸ RKKKo 1-16-6115/67, p 32.4.

2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS

2.1 Metoodika

Käesolev magistritöö põhineb empiirilisel uurimisel. Empiirilise uurimismeetodi rakendamiseks on autor kogunud süstemaatiliselt kohtupraktikas sisalduvaid andmeid, et nende pinnalt uurida, kuidas kohtud asjades, kus isik on KarS § 118 alusel süüdi mõistetud, karistuse mõistmist motiveerivad. Kohtupraktika leidmiseks on autor Riigi Teataja veebilehe kohtulahendite otsingumootori kaudu määranud kindlaks kohtulahendi tegemise ajavahemiku, kohtuastme ja kohtulahendi liigi ning selle, mis peab kohtulahendi tekstis sisalduma, et otsingumootor annaks magistritöö jaoks sobivad kohtulahendid. Täpsemad kohtupraktika otsimiseks kasutatud parameetrid olid järgmised. Autor sisestas otsingumootori kohtulahendi kuupäeva lahtritesse 01.01.2020 – 31.12.2023, menetluse liigiks valis autor kohtu I astme menetluse, lahendi liigiks valis autor kohtuotsuse ning lahtrisse lahendi tekst kirjutas autor „KarS § 118“. Selline otsing andis kokku 286 tulemust.

Kuna magistritöö keskendub just karistuse mõistmise põhjendamisele, oli uurimuse jaoks andmete leidmiseks vajalik veel saadud 286 tulemuste hulgast vajalikke kohendusi teha.

Selleks sõelus tulemuste hulgast autor välja kokkuleppemenetluses tehtud kohtulahendid, kuivõrd sellised vaid kinnitavad prokurööri ja süüdistatava vahelist kokkulepet ning kohtu motiveeritud karistustotsust need ei sisalda. Lisaks oli oluline, et kohtulahend oleks põhjustega, mis tähendab, et autor jättis valikust välja ka kõik sellised kohtulahendid, millel oli esitatud ainult resolutiivosa. Samuti oli magistritöö jaoks analüüsitava kohtupraktika andmete kogumiseks oluline, et isik on süüdi mõistetud KarS § 118 alusel. Peale vastavate kohenduste tegemist jäi analüüsi alla 78 kohtulahendit, millele käesolev magistritöö tugineb.

KarS § 118 on süüteokoosseisuna vaatluse all just seetõttu, et koosseisul on esiteks lai karistusraam (neli kuni kaksteist aastat) ning koosseis näeb tagajärjena ette seitse erinevat alternatiivset tunnust. Seega annab KarS § 118 kohtutele karistusmäära kujundamisel võrdlemisi laia kaalutlus- ja otsustusruumi, mistõttu võiks selle koosseisu alusel mõistetud karistuste puhul olla hästi jälgitav, kuidas kohtud nimetatud laia ruumi sisustavad ja millega oma seisukohti põhjendavad.

Nagu eelnevalt mainitud, kaitseb KarS § 118 ühte olulisemat inimpõhiõigust, milleks on inimese tervis. Kui üks isik on KarS § 118 lg 1 alusel süüdi mõistetud, siis see tähendab, et teise inimese tervist on kahjustatud intensiivselt või on põhjustatud teise inimese surm. Seetõttu on oluline omada ülevaadet, kuidas kohtud nimetatud teo toimepannud isikuid karistavad ning millised on karistuse mõistmisel peamised argumendid. Justiitsministeeriumi poolt väljastatava statistika kohaselt registreeriti Eestis 2022. aastal 7708 isikuvastast kuritegu, millest 58 olid raskete kehavigastuste tekitamine.⁸⁹ Möödunud aastal registreeriti Eestis 6704 isikuvastast kuritegu, millest 37 olid raskete tervisekahjustuste tekitamine.⁹⁰ Kuigi võrreldes üleelmise aastaga oli registreeritud isikuvastaste kuritegude ja ka raskete tervisekahjustuste tekitamise arv vähenenud, näitab statistika, et raske tervisekahjustuse tekitamine on jätkuvalt sageli toimepandud ohtlik tervisevastane süütegu.

Empiirilise uurimuse läbiviimiseks analüüsis autor kokku 78 aastatel 2020-2023 jõustunud KarS § 118 alusel süüdimõistvat maakohtu lahendit. Kuigi karistuse mõistmine selle igas etapis toimub kõikides kohtuastmetes ja menetlusliikides, keskendutakse käesoleva magistr tööga esimese astme kohtutele, kuna karistuse mõistmise põhjendamine toimub eelkõige just nendes. Analüüsitud kohtulahendid olid tehtud nii üldmenetluses kui ka lühimenetluses. Kuna ka lühimenetluses tuleb karistuse mõistmisel lähtuda KarS §-st 56 ehk eelkõige süü suurusest ning karistuse vähendamine 1/3 võrra on menetlusliikist tulenev süüdistatavale vastutulek, mitte karistuse kergendamine isiku süüst tulenevalt, sobisid analüüsimiseks ka lühimenetluses tehtud kohtuotsused. Seejuures vaadeldakse käesolevas magistr tööos siiski süüdistatavale mõistetud põhikaristust ning selle määra enne KrMS § 238 lg 2 alusel karistusest ühe kolmandiku võrra vähendamist.

Kõik 78 analüüsitud kohtuotsust olid kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 alusel, mis tähendab, et ühelgi juhul ei olnud teo toimepanijaks juriidiline isik. Sellest tulenevalt keskendub kohtupraktika analüüs vaid karistusmäära valiku põhjendamisele, kuivõrd KarS § 118 lg 1 näeb karistusliigina ette vaid vangistuse.

⁸⁹ Kuritegevus Eestis 2022. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/vagivallakuriteod/>.

⁹⁰ Kuritegevus Eestis 2023. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus2023/vagivallakuriteod/>.

Analüüsitud 78-st kohtuotsusest moodustasid valdava osa (42) sellised lahendid, kus toimepandud tegu oli kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 p 1 järgi.

Lahendeid, kus toimepandud teoga saabus raskeim tagajärg ehk surm, oli 15 ning lahendeid, kus teo toimepanemise tagajärg vastas vähemalt kahele erinevale KarS § 118 lg-s 1 loetletud punktile, oli 20. Täpsemalt olid nendest üheksas kohtulahendis tegu kvalifitseeritud punktide 1 ja 7 järgi, neljas kvalifitseeritud punkti 1 ja 2, kolmes punkti 1 ja punkti 6 järgi, kahes punktide 1, 2 ja 3, ühes punktide 2 ja 6 ning ühes punktide 2, 5 ja 6 järgi.

Süü suuruse järgi saab analüüsitud lahendeid liigitada järgmiselt. Analüüsitud kohtulahenditest olid 27 sellised, kus süüdistatava süü suuruse hindas kohus keskmiseks. Kui arvestada, et karistuse aluseks on isiku süü ning karistus peab vastama isiku süü suurusele, siis oleks keskmisele süüle vastav karistus KarS § 118 lg 1 puhul 8 aastat vangistust (aritmeetiline keskmine). Samas aga nähtub kohtulahenditest, et karistusmäär, milleni kohtud keskmisest süüst lähtudes jõudsid, jäi vahemikku 4-8 aastat vangistust. Enim oli lahendeid, kus keskmisest süü suurusest lähtudes oli mõistetud lõplik karistus 5 aastat vangistust (9 lahendit).

2.2 Süü suurust mõjutavad asjaolud

Nagu eelnevalt mainitud, peab kohtulahendis sisalduv karistuse mõistmine olema põhjendatud. Vastasel juhul on tegemist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega. Ka KrMS § 339 lg 1 p 7 loetleb kohtuotsuses põhjenduse puudumise kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena, mis annab aluse otsuse tühistamiseks.⁹¹ Lisaks mõistetakse karistust vastavalt isiku süü suurusele. Järgnevalt analüüsib autor kohtuotsustes mõistetud karistuste motiveerimist. Täpsemalt on vaatluse all, milliste asjaolude pinnalt kujuneb teo toimepannud isiku süü suurus ja milline karistus konkreetse suurusega süüle vastab.

Esmalt annab autor ülevaate asjaoludest, millised on üldse kohtute hinnangul süü suurust mõjutavad. Seejärel analüüsib autor, kuidas need asjaolud süü suurust mõjutavad ning kuidas kohtud süü suurusele vastavalt karistusmäära põhjendavad. Täpsemalt proovib autor kindlaks teha, millisele süü suurusele milline (kui raske) karistus vastab - kas keskmise suurusega süüle vastab sanktsioonimäära keskmine karistus, väikse suurusega süüle vastab karistus

⁹¹ Sootak, KarS § 56/5.

sanktsioonimäära alammääras jne. Samuti proovib autor välja selgitada, kas kohtupraktika on konkreetse suurusega süüle vastava karistuse mõistmise põhjendamisel ühetaoline.

Järgnevalt toob autor välja asjaolud, mida kohtud on analüüsitud lahendites lugenud süü suurust mõjutavateks ning annab ülevaate, kuidas kohtud süü suurust mõjutavaid asjaolusid süü suuruse hindamisel arvestavad. Kõikidest 78-st analüüsitud kohtulahenditest olid 58 sellised, kus kohus tõi konkreetset välja, millised on süü suurust mõjutavad asjaolud või loetles, mida kohus täpselt süü suurusel arvesse võtab. Järgnevalt süü suurust mõjutavaid asjaolusid analüüsid jätab autor siinkohal kõrvale karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning kohtute poolt karistusmäära lõpliku kujunemise põhjendamise.

2.2.1 Löökide arv

Kõige sagedamini esinev süü suurust mõjutav asjaolu oli kannatanu suhtes tehtud löökide arv. Seda võtsid kohtud süü suurust mõjutava asjaoluna arvesse 32-s otsuses. Süü suurust mõjutavaks lugesid kohtud nii selle, kui kannatanu suhtes tehti rohkelt, korduvalt või hulganisti lööke kui ka selle, et lööke oli üks. Ainult ühes kohtuotsuses on sõnaselgelt mainitud, et mitmel korral (noaga) löömine on just süüd suurendavaks asjaoluks.⁹² Kuigi kohtud seda igas lahendis sõnaselgelt ei väljendanud, järeldab autor, et kui kohtud mainisid ühe löögi tegemist, tehti seda süüd vähendava asjaoluna ning kui mainiti seoses süü suurusega suuremat löökide arvu, oli arvukus kirjas süüd suurendava argumendina.

Näiteks on kohtud hinnanud süüd keskmiseks siis, kui kannatanule on tekitatud ühe noahoobiga eluohtlik vigastus.⁹³ Samas on kohtud leidnud, et isiku süü suurus on keskmine ka näiteks sellistel juhtudel, kus kannatanut on kas korduvalt või mitmel korral löödud või rohkem kui 10-15 korral rusikate, käte ja jalgadega löödud.⁹⁴

Ühel juhul on kohus öelnud, et isiku süü on suur ning süü suurust mõjutavate asjaoludena märkinud mh selle, et kannatanu suhtes tehti kolm (noa)hoopi.⁹⁵

Süü on hinnatud keskmisest väiksemaks või madalamaks näiteks sellistel juhtudel, kui kannatanule suhtes on tehtud üks löök. Keskmisest väiksema suurusega süüd on kohtud

⁹² HMKo 1-20-2365.

⁹³ HMKo 1-20-152.

⁹⁴ HMKo 1-20-2515, HMKo 1-21-4451, PMKo 1-19-8866, HMKo 1-22-2603.

⁹⁵ HMKo 1-20-6314.

põhjendanud sellega, et kannatanule tekitati küll eluohtlik tervisekahjustus, aga lööke oli üks.⁹⁶ Samuti tõid kohtud keskmisest väiksema süü põhjendusena välja selle, et kannatanut löödi ühel korral noaga kõhtu, peale mida kannatanu mõned päevad hiljem suri.⁹⁷ Lisaks on väiksemat süüd põhjendatud sellega, et kannatanut löödi noaga rindkerre ühel korral.⁹⁸ Olgu siinkohal mainitud, et ka viimases näites toodud kohtulahendis oli koosseisupäraseks tagajärjeks isiku surm. Seega võib vähemalt nimetatud lahenditest teha järelduse, et ühte lööki hindavad kohtud süüd vähendava asjaoluna.

Kuigi eeltoodu pinnalt jääb mulje, et suurem arv lööke toob kaasa suurema või vähemalt keskmise suurusega süü, siis kindlalt seda analüüsitud kohtulahendite põhjal väita ei saa. Nimelt on kohus ühes lahendis hinnanud süüd keskmisest väiksemaks näiteks ka sellise põhjendusega, et kannatanut lohistati ja löödi korduvalt vastu pead.⁹⁹

Siinkohal tuleb siiski pöörata tähelepanu sellele, et noalöövide ja rusikalöövide arv ei ole sama kaaluga. Ühe korra noaga lüües saabub tõenäolisemalt kannatanu tervise jaoks tunduvalt kahjustavam tagajärg kui ühe korra rusikaga lüües. Seda arvestades võiks öelda, et ühe korra noaga löömine ja mitmel korral rusikatega löömine on süü tähenduses võrdse kaaluga teod ning mõlema toimepanemisel on süü ühesugune. Ometi ei saa seda analüüsitud kohtulahendite pinnalt väita, kuna ühe korra kannatanu noaga löömisega toime pandud teo puhul on kohus kolmes erinevas lahendis hinnanud süü suuruseks keskmisest väiksema ning ühes lahendis keskmise suurusega. Samas on ühes kohtulahendis, mis on toime pandud kannatanu rohkem kui 10-15 korra (rusikatega, kätega ja jalgadega) löömisega, kohus leidnud, et süüdistatava tegu vastab keskmise suurusega süüle.¹⁰⁰ Kuigi kannatanu suhtes tehtud löökide arv on üheks peamiseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks, ei ole siiski ühetaoliselt selge, kuidas löökide arv süü suurust mõjutab. Käesoleval juhul ei saa analüüsitud kohtuotsuste pinnalt väita, et rohkemate löökide arv toob ilmtingimata kaasa süüdlase suurema süü.

Autori hinnangul on võimalik, et kuigi enamjaolt mainiti suuremat löökide arvu seoses süü suurusega ning arvukus oli kirjas süüd suurendava argumendina, lähtub kohus süü suuruse

⁹⁶ PMKo 1-23-4032.

⁹⁷ HMKo 1-22-255.

⁹⁸ HMKo 1-20-4397. Ka selles kohtulahendis oli tagajärjeks surm.

⁹⁹ HMKo 1-21-484.

¹⁰⁰ HMKo 1-22-2603.

hindamisel ka muudest teo toimepanemise tehjoludest ning sündmusest kogumis, mille põhjal kujunenud siseveendumuse järgi kohus süü suuruse paika paneb.

Seega saab öelda et kuigi kannatanu suhtes tehtud löökide arv on üheks peamiseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks, ei ole ei ole ühetaoliselt selge, kuidas löökide arv süü suurust mõjutab ning suurem löökide arv ei too ilmingimata kaasa suuremat süüd.

Analüüsitud kohtulahenditest oli löökide arvu kõrval süü suurust mõjutavaks faktoriks ka löökidest tingitud vigastuste eluohtlikkus. Nii oli näiteks ühes kohtuotsuses süü suuruse põhjendamisel välja toodud, et kannatanu suhtes tehti hulganisti noahoop, aga kuna ainult üks noahoopidest oli eluohtlik, ei saa kohtu hinnangul süüd keskmisest suuremaks pidada.¹⁰¹ Samuti on kohus süü suurust mõjutava asjaoluna hinnanud seda, et kannatanu suhtes tehti neli noahoopi, millest üks osutus eluohtlikuks. Nimetatud otsuses hindas kohus süü suuruseks alla keskmise.¹⁰² Samas on kohtud põhjendanud süü suurust ka sellega, et kuna ainult üks noahoop hulganistest osutus eluohtlikuks, ei saa isiku süüd keskmisest suuremaks pidada.¹⁰³

Seega näib, kohtute praktika on kannatu suhtes tehtud löökide arvu kui süü suurust mõjutava asjaolu hindamisel erinev ning kindlat reeglit, kuidas löökide arv süü suurust mõjutab, ei ole võimalik kohtuotsustest sedastada.

2.2.2 Ründe intensiivsus

Teiseks peamiseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks lugesid kohtud teo või ründe (vägivalla) intensiivsust, mis mõjutas süü suurust 25-s kohtuotsuses. Samas on ründe intensiivsuse kirjeldamiseks kasutatud peamiselt just löökide arvu. Nii oligi näha, et 32-s kohtulahendis, kus süü suurust mõjutavaks asjaoluks oli löökide arv, võeti süü suurust mõjutavaks asjaoluks samal ajal ka ründe intensiivsust või iseloomustati ründe intensiivsust läbi löökide arvu. Löökide arvu seostamist ründe intensiivsusega oli kohtuotsustes märgata 13 korral. Seega võib öelda, et kuna ründe intensiivsuse mõiste hõlmab endas ka tehtud löökide arvu, on need kaks süü suurust mõjutavad asjaolu omavahel seotud.

¹⁰¹ HMKo 1-21-3525.

¹⁰² HMKo 1-22-8045.

¹⁰³ Viide 95.

Näiteks on kohus süü suurust mõjutava asjaoluna hinnanud vigastuste tekkimise suurt intensiivsust ja seda sidunud korduvate rusikalöökidega elutähtsasse piirkonda ehk pähe.¹⁰⁴ Võttes arvesse süüteo asjaolusid, vigastuste tekitamise intensiivsust ning süüdistatava ükskõikset käitumist kannatanu suhtes, leidis kohus, et süüdistatava süü on keskmine. Samuti on kohus ühes teises lahendis lugenud intensiivseks sellise rünnaku, mida tehakse kolme noahoobiga või korduva vastu pead löömisega või enam kui 10-15 korda löömisega.¹⁰⁵

Ründe intensiivsust iseloomustasid kohtud veel ka piirkonnaga, kuhu rünnak suunatud oli, tekitatud kehavigastuste tüübiga, vigastuste rohkusega üle terve kannatanu keha (millele on jällegi võimalik löökide arvuga paralleel tõmmata) ning relva kasutamisega.

Kuigi süü suurust mõjutas enamjaolt see, et kannatanu vastu toime pandud rünne oli intensiivne, siis analüüsitud kohtulahenditest kolm arvestasid süü suuruse hindamisel hoopis seda, et rünne ei olnud intensiivne. Nendes kohtulahendites oli süü suurust mõjutavaks asjaolud, et rünne oli mitte väga intensiivne, ründe intensiivsus oli väike, kuna kannatanut löödi rusikaga pähe ühe korra või oli teo intensiivsus vigastuste osas mõnevõrra vähesemale süü määrale vastav.¹⁰⁶

Seega nähtub, et kuigi enamjaolt võetakse kohtuotsustes süü suurust mõjutava asjaoluna arvesse ründe intensiivsust süüd suurendavas mõttes nii, et rünne oli intensiivne ja kannatanut kahjustav, siis mõnes lahendis oli süü suurust vähendavaks asjaoluks see, et kannatanu suhtes toime pandud rünne oli pigem vähe intensiivne.

2.2.3 Relva kasutamine

Analüüsitud kohtuotsustest olid 24 sellised, kus süü suurust mõjutavaks asjaoluks oli kuriteo toimepanemiseks kasutatud vahendi (enamasti noa, aga ka muu ründevahendi) kasutamine. Neljas lahendis neist oli noa kasutamine ka *expressis verbis* ka süüd suurendavaks asjaoluks. Samas arvestab autor, et noa kasutamist on igal juhul võetud arvesse süüd suurendava asjaoluna.

¹⁰⁴ HMKo 1-20-2515.

¹⁰⁵ HMKo 1-20-6314, HMKo 1-21-484, HMKo 1-21-4451, HMKo 1-22-2603.

¹⁰⁶ TMKo 1-20-2362, HMKo 1-21-764, HMKo 1-22-4084.

Näiteks leidis kohus kahe § 118 lg 1 p 1 järgi süüdistatava isiku puhul, et selle õigusrikkuja süü on suurem, kes kannatanu löömiseks kasteeti kasutas. Kuigi kohus isikute süü suurusi ei täpsustanud, siis kuriteo toimepanemise vahendina kasteeti kasutanud isikule mõisteti karistuseks 5 aastat vangistust, teisele isikule mõisteti 4 aastat vangistust.¹⁰⁷ Samuti on kohus ühes asjas põhjendanud, et süüd suurendavaks asjaoluks on lisaks sündmuskohalt lahkumisele ja kahe kvalifitseeritava tunnuse (p 1, p 7) olemasolule ka noa kasutamine.¹⁰⁸ Kohus leidis, et sellisel juhul on isiku süü suurus keskmise lähedal.

Kohtu selline järeldus jääb autorile arusaamatuks, kuna kolme süüd otseselt suurendava asjaolu esinemine võiks autori hinnangul tuua kaasa keskmise või keskmisest suurema süü. Nimetatust võib järeldada, et kuigi nii õiguskirjanduses kui ka Riigikohtu lahendites on välja toodud, et karistuse mõistmisel võetakse lähtepunktiks sanktsiooni keskmine määr, mida vastavalt konkreetse süüteo toimepanemise asjaoludele korrigeeritakse, siis analüüsitud lahendites võtavad maakohtud karistuse mõistmisel lähtekohaks pigem sanktsioonivahemiku esimese kolmandiku. Vastasel juhul ei oleks loogiliselt võimalik jõuda eelnevalt mainitud kohtul sellele järeldusele, et kolme süüd suurendava asjaolu esinemine toob kaasa süü suuruse, mis on keskmise lähedal, kui kohus võttis karistuse lähtepunktiks sanktsioonimäära keskmise. Jõutud tulemusele on loogiliselt võimalik jõuda juhul, kui lähtepunktiks on võetud sanktsioonimäära esimene kolmandik.

Analüüsitud lahenditest kahes, kus teo toimepanemise vahendina oli kasutatud nuga, oli süüdistatava süü suur. Põhjendusena tõi kohus välja, et süü suurust mõjutab intensiivne rünne, mis on toime pandud kolme noahoobiga ja eluohtliku vigastusega kannatanu üksinda lebama jätmine. Sellisel juhul on isiku süü suur.¹⁰⁹

Teises otsuses on kohus põhjendanud, et süü suurust mõjutab lisaks ootamatule rünnakule ka 19cm pikkuse teraga rindkerre löömine.¹¹⁰ Kuigi ka selles lahendis kohus sõnaselgelt ei sedasta, et relva kasutamine süüd suurendab, on selles lahendis kuriteo toimepannud isiku süü suur. Seetõttu võib autori hinnangul teha järelduse, et terariista kasutamise hindas kohus nendel juhtudel isiku süüd suurendavaks.

¹⁰⁷ VMKo 1-19-6918.

¹⁰⁸ HMKo 1-20-470.

¹⁰⁹ HMKo 1.-20-6314.

¹¹⁰ VMKo 1-22-4837.

Nagu viimasest kohtuotsusest nähtub, on kohtud leidnud, et süü suurust mõjutab ka kasutatud relva suurus. Nii tõigi kohus ühes lahendis süüd suurendava asjaoluna välja suure (24,7x3,5cm) noa kasutamise ning sellega mitmel korral elutähtsasse piirkonda löömise.¹¹¹ Lisaks nimetatud asjaoludele olid kohtu hinnangul süüd suurendavaks ka veel süüdistatava poolne konflikti alustamine ja fakt, et süüdistatav ei lõpetanud kannatanu suhtes rünnakut vabatahtlikult, vaid alles siis, kui kohale saabus juhuslik politseipatrull, kes selleks vastava korralduse andis. Autori hinnangul on vähemalt esimene kohtu poolt mainitud süüd suurendav asjaolu oma sisu poolest kaheldav. Asjaolule, et süüdistatav konflikti alustas, viitab juba tema kohtu alla andmine KarS § 118 lg 1 alusel, millest tulenevalt võib olla sellise asjaolu süüd suurendavana arvestamisel tegemist korduvarvestamise keeluga. Kuigi KarS § 59 piirdub koosseisuliste tunnuste arvestamise keelamisega karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludena, tuleks koosseisuliste asjaolude arvestamist keelata ka süü suurust mõjutavatena.¹¹² Lisaks on ka Riigikohtu poolt väljendatud, et on alusetu raske tervisekahjustuse tekitamise asjas süüdistatavale süüd suurendava asjaoluna käsitleda seda, et süüdistatav käitus vägivaldselt.¹¹³

Samas lahendis luges kohus süüd mõjutavaks asjaoluks kannatanu verbaalse konfliktiga kaasamineku, mis kohtu hinnangul soodustas konfliktse situatsiooni teket. Kohus selles kaasuses isiku süü suurust otseselt kindlaks ei määranud, vaid leidis, et isiku süü vastab sanktsiooni keskmisele ning et talle tuleb mõista karistuseks kaheksa aastat vangistust. Siinkohal on oluline märkida ka seda, et kuritegu kvalifitseeriti KarS § 118 lg 1 p 1 järgi ning karistust kergendavaid ega raskendavaid asjaolusid kohus ei tuvastatud.

Arvestades eelnevalt mainitut, et praktikas vastab keskmise suurusega süüle pigem sanktsioonimäära keskmisest madalam karistus, siis siinkohal on kohus kolme süüd suurendava asjaolu esinemisel mõistnud karistuseks vangistuse, mis vastab sanktsioonimäära keskmisele. Ka siin juhul nähtub, et kohus on karistuse mõistmisel lähtepunktiks võtnud sanktsioonimäära esimese kolmandiku, mitte sanktsioonimäära keskmise. Vastasel juhul ei oleks kolme süüd suurendava asjaolu esinemisel võimalik kohtu jõutud järeldusele jõuda.

¹¹¹ HMKo 1-20-2365.

¹¹² Sootak, J. Korduvarvestamise keeld karistuse kohaldamisel. – Juridica 2016/8, lk 584.

¹¹³ Viide 32.

Olgugi et eelnimetatud kohtulahendites on relva (noa) kasutamist pigem süüd suurendava asjaoluna või vähemalt keskmist süüd endaga kaasa toova asjaoluna käsitletud, siis selget või ühetaolist praktikat relva kasutamise kui süü suurust mõjutava asjaolu rakendamisel siiski ei nähtu. Nimelt leidis autor analüüsitud kohtuotsusest kuus sellist, kus kohtud küll põhjendasid, et süü suurust mõjutab asjaolu, et kannatanu suhtes kasutati nuga, aga süü suurus nendes otsustes on alla keskmise või keskmisest väiksem.

Näiteks on kohus süü suuruse hindamisel osutanud, et süüdistatav lõi kannatanule ühe korra noaga rindkere piirkonda, peale mida sai kannatanu raske tervisekahjustuse ja suri. Kohtu hinnangul, arvestades süüteo asjaolusid ja seda, et lööke oli vaid üks, kui jätta kõrvale muud kergemad tervisekahjustused, siis on süüdistatava süü mõnevõrra alla keskmise.¹¹⁴

Ehkki süüdistuse kohaselt kasutati löömiseks umbes 20x4cm suurust nuga, siis jääb autori jaoks selgusetuks, miks kõnealusel kohtuotsuses kohus relva kasutust süüd suurendavana ei arvesta ning just sellisel moel toimepandud tegu mõnevõrra alla keskmisele süüle vastab. Kuna mitmes ülaltoodud otsuses on kohtud noa kasutamist süüd suurendava asjaoluna käsitletud ning eraldi on mainitud ka suure noa kasutamist, oleks autor lootnud näha selgemaid põhistusi ja parameetreid, mille põhjal nimetatud kohtuotsuses süü suurus kujunes. Seda eriti kaasuses, kus tagajärjeks oli kannatanu surm, karistust kergendavaid ega raskendavaid asjaolusid kohus ei tuvastatud ning isikule mõistetud karistus oli sanktsiooni alammääras ehk neli aastat vangistust. Seejuures on oluline märkida, et eripreventiivsetel kaalutlustel kohus nimetatud lahendis karistust ei vähendanud.

Autor leiab, et kõnealune kohtuotsus on selge näide sellest, kuidas vähemalt süü suuruse kujunemisel kohtupraktikas ühetaolist käsitlust ei ole ning tihti pole jälgitav, kuidas kohtud karistust põhjendavad. Seejuures ei väida autor, et maakohtu otsuses peaks süüdistatava süü olema suurem kui see, mida kohus selleks hindas. Autori hinnangul oleks vaja konkreetsemat põhjendust, miks just antud kaasuses on võimalik raske tervisekahjustusega tekitatud surma eest mõista karistus sanktsiooni alammääras, kui suure noaga elutähtsatesse piirkondadesse korduv löömine, mille tagajärjeks ei olnud isiku surm, vaid eluohtlik tervisekahjustus, oli isiku süü sanktsiooni keskmisele vastav ning karistus seega kaheksa aastat.¹¹⁵

¹¹⁴ HMKo 1-20-4397.

¹¹⁵ HMKo 1-20-4397, HMKo 1-20-2365. Olgu siinkohal selguse huvides ka mainitud, et kummaski võrreldavas kohtuotsuses ei pidanud kohtud vajalikuks karistust eri- või üldpreventiivsetel kaalutlustel korrigeerida. Lahendis

Sarnaselt viimasele on veel ühes kohtuotsuses süü suurust mõjutava asjaoluna kohus nimetanud selle, et kannatanut löödi ühe korra noaga kõhtu, peale mida ta paar päeva hiljem suri. Ka sellisel juhul hindas kohus isiku süüd keskmisest madalamaks.¹¹⁶

Samuti on kohus ühes teises lahendis alla keskmise suurusega süüd põhjendanud sellega, et süüdistatav lõi kannatanut noaga ning oli selle noa juba eelnevalt kaasa võtnud. Seejuures ei kujutanud kannatanu endast süüdistatavale mingit ohtu.¹¹⁷ Ühes otsuses on kohus süü suurust mõjutavate asjaoludena hinnanud seda, et kannatanut löödi noaga neljal korral, millest üks löök osutus eluohtlikuks. Ka selles lahendis on kohus isiku süü suuruseks hinnanud alla keskmise ning mõistnud karistuse sanktsiooni alammäära lähedale – neli aastat ja üheksa kuud.

Samas on autori hinnangul viimases kohtuotsuses kohtu selline hinnang süüle mõnevõrra paremini arusaadav, kuna kohus toob süü suurust mõjutava asjaoluna välja ka selle, et kannatanu vigastus paranes kiiresti ning et kannatu ise oli alkoholi- ja narkojoobes ning oli noalöökidele eelnevalt süüdistatavat õhkrelvast tulistanud. Autori hinnangul on kohtu seisukoht ja järeldused sellistele asjaoludele tuginedes loogilised ja on jälgitav, miks mitme noahoobiga tekitatud raske tervisekahjustuse puhul võib antud juhul süü suurus olla alla keskmise ning mõistetud karistus olla sanktsiooni alammääras.

Seejuures ei vaidlusta autor ühtegi analüüsitud kohtuotsuse puhul, et isikule mõistetud süü suurus (või ka mõistetud karistus) peaks olema suurem või väiksem sellest, mida on leidnud või mõistnud kohus. Autor tõstatab probleemi, et kuna kohtute käsitus süü suurust mõjutavatest asjaoludest ei ole ühetaoline ning nagu analüüsitud, võib ühel ja samal süü suurust mõjutaval asjaolul olla erinevates kohtulahendites täiesti erinev süü suurust kujundav mõju, on karistuse mõistmise selguse ja läbipaistvuse jaoks vajalik, et kohtud hoolikalt ja jälgitavalt oma seisukohti ja järeldusi põhjendaks.

1-20-4397 kohus küll mainib, et kuna isikut pole varasemalt karistatud, saab karistuse mõista sanktsiooni alammäära lähedases määras, kuid ei põhjenda siiski selgelt, et eripreventiivsetel kaalutlustel on võimalik karistust sanktsiooni alammäärani kergendada.

¹¹⁶ HMKo 1-22-255.

¹¹⁷ HMKo 1-23-487.

Kõikidest analüüsitud kohtulahenditest, kus süü suurust mõjutas relva kasutamine, kolm olid sellised, kus süü suurust mõjutavaks asjaoluks oli relva puudumine. Lisaks on kohtud süü suurust mõjutava asjaoluna arvestanud ka seda, et relva ei kasutatud.

Nii on näiteks kohus süü suurust mõjutava asjaoluna välja toonud selle, et kannatanud löödi rusikaga, mitte relva või muu vahendiga.¹¹⁸ Kohus hindas sellise teo puhul isiku süü keskmisest veidi väiksemaks. Ka kahes lahendis on kohus põhjendanud, et süü suuruse hindamisel tuleb arvesse võtta asjaolu, et kannatanu löömiseks ei kasutatud terariistu või muid löögivahendeid.¹¹⁹ Mõlemas nimetatud lahendis hindas kohus süü suuruse keskmiseks.

Kuigi kohtud seda selgelt ei maini, saab loetletud kohtuotsusest teha järelduse, et relva mittekasutamist käsitlevad kohtud kui süüd vähendavat asjaolu. Kuna mõlema kaasuse puhul on isiku süü keskmine, siis tundub, et sellisel näiliselt süüd vähendaval asjaolul süü suuruse kujunemisel tugevat kaalu ei ole või vähemalt see ei ole süüd oluliselt vähendav asjaolu. Samas võiks siinkohal tõstatada küsimuse, kas sellise sisuga asjaolu tuleks üldse süü suurust mõjutavana käsitleda.

2.2.4 Mitme KarS § 118 lg-s 1 sisalduva tagajärje esinemine

Analüüsitud kohtulahendites 20 olid sellised, kus isiku tegu vastas vähemalt kahele KarS § 118 lg-s 1 loetletud tagajärjele. Nimetatud lahendites oli 7 sellist lahendit, kus süü suurus oli keskmine, 7 sellist, kus süü suurus oli keskmisest madalam ja 3 sellist, kus süü oli keskmisest suurem. Neljas lahendis oli mitme tagajärje põhjustamine süü suurust mõjutavana ka välja toodud. Ühes nendest lahenditest tõi kohus selle sõnaselgelt välja kui süüd suurendava asjaolu.¹²⁰ Ühe korra on teoga mitme kvalifitseeritava tunnuse täitmine kaasa toonud keskmisest suurema süü, millest võib järeldada, et kohus on seda süüd suurendava asjaoluna käsitlenud.¹²¹

Ühe maakohtu otsuse järgi tuleb süü suuruse hindamisel arvestada seda, et süüdistatav realiseeris oma teoga mitu kvalifitseeritavat tunnust, võttis kohtumisele kurika kaasa

¹¹⁸ HMKo 1-20-1074.

¹¹⁹ HMKo 1-21-6420, HMKo 1-22-2603.

¹²⁰ HMKo 1-20-470.

¹²¹ TMKo 1-20-2479.

(valmistus ette), peksis kannatanut arvukalt ja jättis eluohtliku peatraumaga kannatanu lumisel pimedal ajal sõidutee äärde.¹²² Sellise teo puhul hindas kohus isiku süü keskmiseks ja võttes arvesse karistust kergendava asjaoluna mõningat kahetsust ja kahju hüvitamist. Kohus leidis, et arvestades asjaolusid kogumis, tuleb isikule mõista karistus viis aastat.

Siinkohal ei oleks autor kohtuotsuse põhistusi lugedes kohtuga samale järeldusele jõudnud. Arusaamatu on, kuidas saab ligi nelja süüd suurendava asjaolu esinemine kaasa tuua keskmise suurusega süü ning karistuse, mis on sanktsioonimäära miinimumi lähedal. Käesoleval juhul on taaskord võimalik, et kohus võttis karistuse mõistmisel lähtepunktiks sanktsiooni esimese kolmandiku. Muidu ei oleks loogiliselt põhistusi jälgides võimalik kohtuga samale seisukohale jõuda. Ühes analüüsitud kohtulahendis on kohus märkinud, et kuigi seadusandja on KarS § 118 puhul sätestanud laia karistusraami, näeb säte ette ka erinevad koosseisulised tagajärjed, mis tähendab, et kohtupraktikas omaks võetud arusaam, et karistuse mõistmisel juhendatakse eriosanormi sanktsioonimäära keskmisest, ei ole KarS § 118 lg 1 kontekstis täiel määral rakendatav.¹²³ Võimalik, et kohus on siinkohal pidanud silmas seda, et juhul kui esineb „kergem“ koosseisuline tagajärg, näiteks p 2 alusel tervisehäire, mis kestab enam, kui neli kuud, tulekski karistuse mõistmisel lähtuda sanktsioonimäära esimesest kolmandikust. Samas, kui toime on pandud näiteks raskeim koosseisuline tagajärg ehk surm, tuleks karistuse mõistmisel lähtuda sanktsioonimäära keskmisest. Igal juhul oleks karistusmäära kujunemise selguse ja kohtupraktika ühtlustamise huvides kasulik, et kohtupraktikas võetaks kindel ühtne seisukoht, millisest sanktsioonimäära vahemikust KarS § 118 puhul karistust mõistes lähtuda. Nagu öeldud, annavad mitmed analüüsitud kohtulahendid mõista, et kohtud ei ole tõenäoliselt lähtunud karistuse mõistmisel KarS § 118 sanktsioonimäära keskmisest, kuna sellisel juhul ei oleks mõistetud karistus kohtuotsuste põhistustega loogilises kooskõlas.

Analüüsitud kohtuotsustest jäi silma, et kahel korral on kohtud arvestanud süü suurust mõjutava asjaoluna seda, et tegu täitis ühe alternatiivsetest tunnustest ning seda mõlemal korral süü suurust vähendavas mõistes. Selliselt on kohus ühes asjas põhjendanud, et isiku süü on pigem väike, kuna tegu täitis ühe kvalifitseeritava tunnuse ning kannatanu saadeti haiglast kiiresti kodusele ravile.¹²⁴ Kohus mõistis süüdistatavale karistuse, mis jääb sanktsiooni miinimumi lähedale ehk viis aastat vangistust.

¹²² TMKo 1-21-4407.

¹²³ HMKo 1-22-6988, p 55.

¹²⁴ TMKo 1-20-7541.

Teises kohtuasjas põhjendas kohus, et kuigi on otsese tahtlusega toime pandud ohtlik tervisevastane süütegu, täitis tegu vaid ühe kvalifitseeritava tunnuse, kannatanu on paranenud ja juhtunu on unustatud.¹²⁵ Kuigi kohus selles lahendis sõnaselgelt välja ei too, kui suureks ta antud asjas süüd hindas, on isikule mõistetud karistus sanktsiooni alammääras ehk neli aastat. Sellest ja võttes arvesse süü suurust mõjutavaid asjaolusid, võib järeldada, et toimepandud teo puhul oli isiku süü väike. Seejuures on nimetatud lahendis autori hinnangul väga hästi jälgitav, millest kohus sellise karistusmäärani jõudis.

2.2.5 Kannatanu osalus süüteo toimepanemisel

Analüüsitud kohtuotsustest kolmes arvestas kohus süü suuruse hindamisel ka (karistuse lõpliku määra kujunemisel) kannatanu enda käitumist. Esimeses nendest kolmest hindas kohus esmalt süüdistatava süü KarS § 118 lg 1 p 1 järgi suureks.¹²⁶ Põhjendusena tõi kohus välja, et süüdistatav ise alustas kannatanuga konflikti, süüdistatav sekkus kahele tema jaoks võõra inimese kõnelusse, mis näitab süüdistatava ohtlikkust ühiskonnale. Lisaks kasutas süüdistatav kannatanu ründamiseks nuga, millega tegi löögi kannatanule elutähtsasse piirkonda. Järgmisena märgib kohus, et süüdistatav tegi kannatanu pihta siiski vaid ühe löögi ehk rünne ei olnud eriliselt intensiivne. Peale kannatanu noaga löömist põgenes süüdistatav sündmuskohalt ega osutanud abi, vaid läks juba järgmisele aadressile endiselt agressiivselt käituma. Samas leidis kohus, et kannatanu ei teinud samuti kõike endast olenevat, et tüli süüdistatavaga vältida – kannatanu oli alkoholijoobes, sõimles oma naabriga avalikus kohas valjult ja ebatsensuurset, äratades sellega kõrvaliste isikute tähelepanu.

Nii leidis maakohus kokkuvõtvalt, et süüdistatava süü KarS § 118 lg 1 p 1 järgi on sanktsiooni keskmisest määrast väiksem, arvestades ründe intensiivsuse astet, kannatanu enda käitumist ning ka seda, et süüdistatav ei ole kannatanu noaga löömist kunagi eitanud.

Seega võib autori hinnangul nimetatud kohtuotsusest teha järelduse, et lisaks ründe vähesele intensiivsusele oli kannatanu enda osalus kohtu hinnangul kaaluks süü suuruse kujunemisel, kuivõrd esmalt hindas kohus süüdistatava süü suureks ning argumentatsiooni lõpuks oli kohtuotsuse sõnastuse järgi süüdistatava süü siiski sanktsiooni keskmisest määrast väiksem.

¹²⁵ VMKo 1-21-6213.

¹²⁶ HMKo 1-20-2298.

Teises lahendis leidis kohus, et KarS § 118 lg 1 p 1 järgi kvalifitseeritava teo puhul, mis on toime pandud kannatanu vähemalt kolmel korral noaga löömisega, ning arvestades süüteo asjaolusid ka vigastuste tekitamise intensiivsust on süüdistatava süü keskmine.¹²⁷ Kergendava asjaoluna võttis kohus arvesse teo täies ulatuses ülestunnistamist ning puhtsüdamlikku kahetsust. Raskendavaks asjaoluks oli teo toimepanemine süüdlase pereliikme suhtes. Arvestades kergendavate ja raskendavate asjaolude olemasolu, oli kohus seisukohal, et süüdistatavale saab mõista karistuse alla ettenähtud sanktsioonimäära keskmist määra. Lisaks pidas siinkohal kohus oluliseks asjaolu, et süüteo toimepanemine oli ajendatud süüdistatava ja kannatanu vahelisest tülist, mis tekkis kannatanu liigsest alkoholitarbimisest, mis süüdistatavale ei meeldinud. Nii leidis kohus kokkuvõtvalt, et arvestades poolte vahel tekkinud tüli põhjuseid ja kannatanu liigset alkoholi tarvitamisest tekkinud olukorda, kus kannatanu muutus ebaadekvaatseks, oli tüli lõppemine kannatanule tervisekahjustuse tekitamisega põhjustatud ka kannatanu enda käitumisest. Kohtu hinnangul ei oleks tüli tekkinud ja võimalik, et ka süütegu ei oleks toime pandud siis, kui kannatanu ei oleks sellisel määral alkoholi tarvitanud. Seejuures mainib kohus, et tüli saanuks lahendada ka muul viisil ja vahendiga, kui süüdistuses kirjeldatud. Selliselt luges kohus süü suurust mõjutavaks ka kannatanu käitumist, mis peab mõjutama ka süüdistatavale mõistetavat karistust ning tingima karistuse mõistmise ettenähtud sanktsiooni alammääras – 4 aastat.

Kolmandas nimetatud lahendis lähtus kohus KarS § 118 lg 1 p 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos süüdistatava süü hindamisel kannatanule tekitatud tervisekahjustuste iseloomust ja ulatusest.¹²⁸ Süüdistatav lõi kannatanut vähemalt neljal korral, millest üks löök põhjustas eluohtliku tervisekahjustuse. Kohus võttis arvesse seda, et kannatanu paranes kiiresti ning peale meditsiinilist sekkumist kannatanule tekitatud vigastused enam ohtu tema elule ega tervisele ei kujutanud, aga ka kannatanu enda käitumist.

Nimelt oli kannatanu alkoholi- ja narkojoobes ning kannatanu noaga löömisele eelnes kannatanu ja süüdistatava vaheline verbaalne konflikt. Kannatanu käitus süüdistatava suhtes juba eelnevalt provotseerivalt, tulistades süüdistatavat toas olles õhkrelvast. Nimetatud asjaolude põhjal leidis kohus, et süüdistatava süü jääb alla keskmise, sanktsiooni alammäära lähedale. Kergendavaid ega raskendavaid asjaolusid kohus ei tuvastanud ning mõistis

¹²⁷ HMKo 1-22-4533.

¹²⁸ HMKo 1-22-8045.

süüdistatavale karistuseks vangistust 4 aastat ja 9 kuud. Ka selles kohtulahendis on kohtu põhjenduste pinnalt võimalik järeldada, et kannatanu enda käitumine on süü suurust ja ka lõpliku karistusmäära kujunemist mõjutavaks asjaoluks.

Seega on analüüsitud kohtulahendites süü suurust mõjutavaks asjaoluks ka kannatanu enda osalus, mis süüdistatava süüd vähendab. Kannatanu enda osalus süüteo toimepanemises võib seisneda näiteks kannatanu liigeses alkoholi- aga ka narkojoobes olekus, mis osaliselt kuriteo toimepanemise põhjustas.

2.3 Raskeima tagajärjega kohtulahendid

Autor pöörab eraldi tähelepanu ka nendele kohtulahenditele, kus toimepandud teoga saabus raskeim tagajärg ehk isiku surm. Kuna surm on KarS § 118 lg-s 1 sätestatud tagajärgedest raskeim, soovis autor näha, kas raskeima tagajärje põhjustamise eest on võrreldes teiste tagajärgedega mõistetud raskem karistus. Analüüsitud 78-st kohtuotsustest 15 sellised, kus tegu oli kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 p 7 järgi. Nendest 15-st lahendist kaks olid sellised, kus kohus süü suurust ei nimetanud; seitse olid sellised, kus süü suuruseks hindas kohus kas keskmiseks või keskmise lähedal olevaks; neljas lahendis hindas kohus süü suuruse keskmisest väiksemaks või madalamaks või mõnevõrra alla keskmiseks; ühes lahendis leidis kohus, et süü ei ole suur ning ühes lahendis hindas kohus süü suureks.

Analüüsitud lahenditest kaks olid sellised, kus polnud autori hinnangul võimalik kohtu seisukohti loogiliselt jälgida just karistuse mõistmise põhjenduste, aga ka karistuse raskuse osas. Nii oli kohus nendest esimeses lahendis leidnud, et arvestades toimepandud tervisekahjustuse tekitamise tehioolusid ning tagajärge, kergendavate ja raskendavate asjaolude puudumist ning seda, et tegu (raske tervisekahjustuse tekitamine) pandi toime kaudse tahtlusega, ei ole kohtu hinnangul süüdistatava süü suur ning ta väärrib karistust „ettenähtud sanktsiooni minimaalses määras“ – 5 aastat vangistust (siinkohal näib, et kohus on eksinud, kuna KarS § 118 lg 1 sanktsiooni minimaalne määr on 4 aastat vangistust, õigem olnuks „minimaalse määra lähedases määras“).¹²⁹ Sellega kohtu karistuse mõistmise põhjendamine piirdus.

¹²⁹ VMKo 1-20-5638.

Süüdistuse kohaselt lõi süüdistatav kooli sisehoovis kannatanut rusikaga näkku, peale mida kannatanu kukkus ning oma kukla vastu maapinda ära lõi. Seejärel lõi süüdistatav maas lamavat kannatanut korduvalt jalgadega pea piirkonda, mille järel tekkisid kannatanule erinevad peavigastused, mille tüsistustena tekkisid kannatanul peaajuturse ning ajusurm ja kannatanu suri teo toimepanemisest kaks päeva hiljem haiglas.

Kohtu mõistetud karistust, mis jäi sanktsiooni miinimummäära lähedale, oleks võimalik autori hinnangul põhistada konkreetsemalt näiteks kuriteo toimepanemisele järgnevate asjaoludega. Vastavalt kohtu seisukohale KarS § 118 lg 1 p 7 sätestatud õigusvastase teo toimepanemise osas, oli kannatanu peale tema peksmist teadvusel, kontaktne ning lahkus haiglast omavoliliselt umbes pool tundi peale seda, kui kiirabi ta sinna tõi. Autori hinnangul on võimalik, et just neid tehioalusid arvesse võttes oli võimalik süüdistatavale sanktsiooni alammäära lähedale jääv karistus mõista.

Teises sellises maakohtu lahendis, kus ei olnud autori hinnangul karistuse mõistmist piisavalt selgelt põhjendatud, osutas kohus KarS § 118 lg 1 p 7 järgi kvalifitseeritava teo toimepanemisel süüdistatava süü suuruse hindamisel sellele, et süüdistatav lõi kannatanut ühe korra noaga rindkere piirkonda.¹³⁰ Kohtu hinnangul oli süüdistatava süü mõnevõrra alla keskmise, arvestades seejuures süüteo asjaolusid ning ka seda, et lööke oli vaid üks. Kuna kergendavad ja raskendavad asjaolud asjas puudusid, sai kohtu hinnangul süüdistatavale karistuse mõista alla ettenähtud sanktsioonimäära keskmist määra. Kuna karistuse alammäär kõnealuse kuriteo eest on juba iseenesest kohtu hinnangul kõrge, leidis kohus, et arvestades süüdistatava süü suurust saab karistuse mõista „ettenähtud sanktsioonimäära alammäära lähedases määras“ – vangistusega 4 aastat (ka siin on kohus eksinud, kui võrd 4 aastat vangistust ongi sanktsiooni minimaalne määr, õigem oleks öelda „ettenähtud sanktsioonimäära minimaalses määras“).

Autori hinnangul võiks kohus siiski mõnevõrra jälgitavamal viisil põhjendada, miks teo puhul, millega saabus raskeim võimalik tagajärg ehk surm, on mõistetud karistus minimaalses võimalikus määras. Siinkohal peab veel märkima, et kohus tuvastas, et süüdistatav pani teo toime teadlikult ja tahtlikult (vähemalt kaudse tahtlusega), millest tulenevalt võiks autori hinnangul olla põhjendatud isiku karistamine sanktsioonimäära alammäärast kõrgemas määras.

¹³⁰ HMKo 1-20-4397.

Ka ei nähtunud lahenditest, kus toimepandud teo tagajärjeks oli surm, et mõistetud karistus oleks võrreldes ülejäänud analüüsitud kaasustega kõrgem. 15-st lahendist 13-s oli mõistetud karistus sanktsiooni keskmisest madalam ning nendest omakorda 6-s lahendis jäi mõistetud karistus sanktsiooni alammäära lähedale, vangistusega 4 või 5 aastat. Ühes lahendis oli mõistetud karistus sanktsioonimäära keskmine ehk 8 aastat vangistust ning ühes ainsas lahendis oli karistus üle sanktsioonimäära keskmise ehk 10 aastat vangistust. Viimasena mainitud lahendis mõistetud karistuse määr oli ka kõigi käesoleva magistritöö raames analüüsitud kohtulahendite raskeim karistus.¹³¹

2.4 Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud

Järgnevalt analüüsib autor kohtulahendites karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude käsitlust. Esmalt annab autor ülevaate kohtulahendites tuvastatud karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest. Seejärel vaadeldakse, kuidas suhestub maakohtute praktika kohaselt süü suurus karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludega – kas viimased arvestatakse süü suurust mõjutavate asjaoludena süü suuruse sisse või kohaldatakse neid karistuse lõpliku määra mõistmisel eraldiseisvalt.

Seejärel hindab autor kergendavate ja raskendavate asjaolude mõju karistuse lõpliku määra kujunemisele. Selleks on autor valinud välja analüüsitud kohtulahenditest sellised, kus isiku süü suurus on keskmine ning vaadanud, millisel moel ühe või mitme karistust kergendava ja raskendava asjaolu esinemine lõpliku mõistetud karistusmäära mõjutab.

2.4.1 Analüüsitud kohtulahendites tuvastatud karistust kergendavad asjaolud

Kõikidest magistritöö raames analüüsitud kohtulahendist 48 olid sellised, kus kohus karistust kergendavaid asjaolusid tuvastas. Kõige sagedamaks karistust kergendavaks asjaoluks oli KarS § 57 lg 1 p 3 järgi süüteo toimepanemise (puhtsüdamlik) kahetsus, olles karistust kergendavaks asjaoluks 38-s kohtulahendis. Nendest 38-st lahendist 11 olid sellised, kus kohus kirjeldas ja põhjendas, milles puhtsüdamlik kahetsus seisneb. Puhtsüdamlikku kahetsust tuvastas kohus näiteks juhul, kui isik on oma tegu kahetsenud nii kohtueelses uurimises antud ütlustes, käsikirjalises avalduses ja ka kohtuistungil oma viimases sõnas.¹³² Neljas kohtulahendis

¹³¹ PMKo 1-23-2547.

¹³² PMKo 1-19-8866.

arvestas kohus kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust, mida süüdistatav on väljendanud nii kohtueelses menetluses antud ütlustes kui ka kohtuistungil.¹³³

Ühes lahendis tuvastas kohus puhtsüdamliku kahetsuse, mis nähtus kannatanu ja tunnistaja antud ütlustest ning süüdistatava enda poolt kohtuistungil avaldatud kahetsuses.¹³⁴ Kahes lahendis on arvestatud puhtsüdamlikku kahetsust karistust kergendava asjaoluna siis, kui süüdistatav on seda teinud oma viimases sõnas.¹³⁵ Ühes lahendis luges kohus karistust kergendavaks asjaoluks puhtsüdamliku kahetsuse, mida oli süüdistatav avaldanud kohtueelses menetluses.¹³⁶

Samuti on kohus ühes lahendis leidnud, et kuigi süüdistatav ei rääkinud toimunu kohta tõtt ning tema ütlused osaliselt ümber lükati, tunnistas süüdistatav toimepandud tegu ning avaldas kahetsust, et tema tegudel niivõrd rasked tagajärjed olid.¹³⁷ Viimases lahendis mainis kohus Riigikohtu praktikale tuginedes, et puhtsüdamlik kahetsus ei eelda, et teo toimepanija aktsepteeriks kõiki süüdistuse väiteid neile vastu vaidlemata ning et süüdistatav võib teo kahetsemisel ka kannatanu rollile toimunud viidata.¹³⁸

Ühes lahendis leiti, et kuna süüdistatav tunnistas kohtus, et tegi kannatanu juurde minnes vea ja kahetses kuritegude toimepanemist, siis arvestab kohus seda mõningal määral karistust kergendava asjaoluna.¹³⁹ Seejuures kohus ei täpsustanud, kuidas väljendub karistuse lõpliku määra kujunemisele karistust mõningal määral kergendav asjaolu. Samas, arvestades seda, et süüdistatava teos esines kergendava asjaoluna ka süüdistatava poolt enne kohtuistungit toimumist kannatanule varalise kahju hüvitamine ning seda, et KarS § 118 lg 1 p 1 ja 2 alusel toimepandud teo eest mõistis kohus karistuseks 5 aastat vangistust, näib, et kohus on kahetsust siiski karistust kergendavana arvestanud, kuna mõistetud karistus, mis jääb oluliselt alla sanktsiooni keskmist määra, viitab sellele, et asjas esineb mitu karistust kergendavat asjaolu. Vastasel juhul ei oleks mõistetud karistus, mis jääb oluliselt alla sanktsiooni keskmist määra, kooskõlas kohtu põhjendustega.

¹³³ HMKo 1-20-3517, HMKo 1-21-484, HMKo 1-22-4533, HMKo 1-20-5153.

¹³⁴ PMKo 1-21-6909.

¹³⁵ HMKo 1-22-6988, HMKo 1-21-3525.

¹³⁶ HMKo 1-23-4527.

¹³⁷ VMKo 1-21-6213.

¹³⁸ RKKKo 1-20-3535, p 20.

¹³⁹ TMKo 1-21-4407.

Viimasena mainitud kohtulahenditega puhtsüdamliku kahetsuse kui karistust kergendava asjaolu põhjendamine ka piirdus. Ülejäänud kohtuotsustes, kus kohus karistust kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust arvestas, tegi kohus seda vaid tõdemusega, et esineb puhtsüdamlik kahetsus või öeldes lihtsalt välja, et süüdistatav on oma tegu kahetsenud, süüvimata seejuures täpsemalt asjaoludesse, milles kahetsus seisneb ning kuidas või millisel viisil süüdistatav seda on väljendanud.

Kolmes lahendis märkis kohus, et karistust kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust ei arvestata, kuna see pole siiras. Nii põhjendas kohus esimeses asjas, et karistust kergendava asjaoluna ei saa arvestada puhtsüdamlikku kahetsust, kuna süüdistatav on küll oma viimases sõnas väljendanud kahetsust, kuid ei ole täpsustanud, milles see kahetsus seisneb ning samuti ei selgitanud süüdistatav teo toimepanemise asjaolusid.¹⁴⁰

Teises otsuses kirjutas kohus, et kuigi süüdistatav on kohtuliku uurimise vältel avaldanud oma kahetsust, ei ole kahetsus kohtu hinnangul siiras, mistõttu karistust kergendava asjaoluna seda ei arvestata.¹⁴¹ Süüdistatav on kahetsenud üksnes kannatanu löömist ühel korral klaaspurgiga, kuid saabunud tegeliku tagajärje ehk kannatanu elu ohtu seadmise ning tema surma suhtes süüdistatav kahetsust avaldanud ei ole.

Kolmandas lahendis selgitas kohus, et kuna süüdistatav ei rääkinud kohtus toimunu kohta tõtt, tema ütlused lükati ümber ja võttes arvesse Riigikohtu seisukohta, et karistuse kergendamiseks ei piisa kahetsuse paljasõnalisest avaldamisest, vaid kahetsus peab olema siiras ja väljenduma süüdistatava hoiakus kuriteo suhtes, siis ei võta kohus süüdistatava kahetsust karistust kergendava asjaoluna arvesse.¹⁴²

Seega nähtub, et kohtute kriteeriumid puhtsüdamliku kahetsuse tuvastamisel on küllaltki erinevad. Järeldada saab, et puhtsüdamlik kahetsus esineb kergendava asjaoluna siis, kui süüdistatav on oma tegu kahetsenud nii kohtueelses menetluses kui ka kohtus aga ka ainult kohtus või ka ainult kohtueelselt. Samuti nähtub ka, et peab olema selge, milles puhtsüdamlik kahetsus täpselt seisneb. Hoolimata Riigikohtu seisukohast, et puhtsüdamlik kahetsus ei eelda, et süüdistatav vaieldamatult kõik temale süüdistuses etteheidetavad teod omaks võtab, leiti

¹⁴⁰ PMKo 1-19-4987.

¹⁴¹ HMKo 1-19-10090.

¹⁴² HMKo 1-20-6314.

ühes lahendis, et puhtsüdamliku kahetsuse kergendava asjaoluna arvestamiseks peab siiski ka toimepandud teoga kaasnevat rasket tagajärge (surma) kahetsema, mitte vaid osa toimepandud teost. Kuna aga suurem osa analüüsitud kohtulahenditest, kus kohus kahetsust kergendava asjaoluna arvestas, kahetsuse sisu ei täpsustanud, ei ole võimalik nende lahendite pinnalt öelda, milliste kriteeriumite alustel kohtud kahetsust tuvastasid. Siinkohal võiksid kohtud autori hinnangul siiski selgemalt välja tuua, täpselt milles isiku kahetsus kui karistust kergendav asjaolu seisneb, kuna nii oleks kohtuotsustest paremini aru saada, millist mõju kahetsus kui konkreetne karistust mõjutav asjaolu võrreldes teiste asjaoludega karistusele avaldab ning muudaks kohtuotsustes karistumäära kujunemise läbipaistvamaks.

Süü tunnistamine oli karistust kergendavaks asjaoluks 12-s kohtulahendis. Ühes nendest luges kohus kergendavaks asjaoluks ka süü osalise tunnistamise.¹⁴³ KarS § 57 lg 1 p 3 mõttes nõuab aga süü ülestunnistamisele ilmumist, ehk isiku vabatahtlikku avaldust, millega ta süüteo omaks võtab ning tema enda algatusel kohtuvälise menetleja, uurimisasutusse, prokuratuuri või kohtusse pöördumine, mis seeläbi süüteo toimepanemist hõlbustab.

Selliseid lahendeid, kus kergendavaks asjaoluks oli süü ülestunnistamisele ilmumine, oli ainult kaks. Esimeses lahendis kohus vaid mainib, et arvestab karistust kergendava asjaoluna KarS § 57 lg 1 p-s 3 sätestatud süü ülestunnistamisele ilmumist, kuid ei täpsusta, milles kergendav asjaolu seisneb.¹⁴⁴

Teises lahendis on kohus sidunud süü ülestunnistamisele ilmumise sellega, et süüdistatav ise helistas Häirekeskusesse ja kutsus abi.¹⁴⁵ Kohtuotsuse asjaolude kohaselt oli süüdistatav Häirekeskusesse helistades öelnud, et tema mees võttis noa ja tahtis süüdistatavat peksta, mistõttu lõi ta hoopis meest ise noaga. Järelikult on süü ülestunnistamisele ilmumisega seostatud ka seda, kui süüdistatav häirekeskusele ütleb, et ta teo toime pani (kohtotsuse asjaolude kohaselt rääkis süüdistatav iga kord juhtunu kohta erineva versiooni – Häirekeskusele rääkis üht, patrullpolitsei vormikaamerasse rääkis, et ta võttis kannatanu käest ise noa ja lõi talle selle selga, kuid sündmuskohal sõnas politseiametnikule, et kannatanu kukkus hoopis ise noa otsa).

¹⁴³ PMKo 1-21-5124.

¹⁴⁴ HMKo 1-20-2318.

¹⁴⁵ HMKo 1-21-2313.

Kuivõrd KarS § 57 lg 1 p 3 nõuab, et süü ülestunnistamisele ilmutakse, on ülejäänud lahendid, kus on karistust kergendava asjaoluna arvestatud lihtsalt süü tunnistamist, arvestanud karistust kergendavat asjaolu KarS § 57 lg 2 mõttes, ehk nõ lahtise loetelu lisana.

Kahju vabatahtlik hüvitamine oli kergendavaks asjaoluks kaheksas kohtulahendis. Kuigi KarS § 57 lg 1 p 2 näeb ette kahju hüvitamise ehk selle, et kahju peab olema realselt kas täielikult või ka osaliselt hüvitatud, siis kolmes lahendis on kohus karistust kergendava asjaoluna arvestanud ka soovi, valmisolekut või nõusolekut kahju hüvitada.

Esimeses nendest soovis süüdistatav juba järgmisel päeval peale toimepandud tegu kannatanule tekkinud kahjusid vabatahtlikult hüvitada, kuid kannatanu keeldus igasugusest suhtlusest süüdistatavaga.¹⁴⁶ Seega nähtub, et kahju hüvitamine polnud võimalik seetõttu, et kannatanu sellest keeldus ning ei sõltu süüdistatavast. Kuna kohus kõnealust kergendavat asjaolu arvestades KarS § 57 lg 1 p-le 2 ei viita, eeldab autor, et kohus on arvestanud karistust kergendavat asjaolu KarS § 57 lg 2 alusel.

Teises lahendis arvestas kohus kergendava asjaoluna tsiviilhagi õigeksvõttu ning valmisolekut selle hüvitamiseks.¹⁴⁷ Kolmandas lahendis arvestas kohus samuti karistust kergendava asjaoluna seda, et süüdistatavad võtsid omaks kannatanu poolt esitatud tsiviilhagi ning on nõus tekitatud kahjude hüvitamisega.¹⁴⁸ Ka viimase kahe lahendi puhul eeldab autor, et kohus on arvestanud selle kergendava asjaolu KarS § 57 lg 2 alusel, kuna kahju hüvitamiseks valmisolekut või nõusolekut KarS § lg 1 p 2 alusel kergendavaks asjaoluks lugeda ei saa.

KarS § 57 lg 1 punktis 1 loetletud kannatanule abi andmine ning süüteo kahjulike tagajärgede ärahoidmine, samuti ka abi kutsumine oli karistust kergendavaks asjaoluks kuues lahendis. Kannatanuga leppimine oli kergendavaks asjaoluks kolmes lahendis. Ühes lahendis oli kergendavateks asjaoludeks süüdistatava ütlustega menetlusele kaasabi osutamine ning tema kõrge vanus.¹⁴⁹

2.5 Karistust raskendavad asjaolud

¹⁴⁶ HMKo 1-21-764.

¹⁴⁷ HMKo 1-22-6988.

¹⁴⁸ HMKo 1-20-3517.

¹⁴⁹ HMKo 1-20-470.

Analüüsitud kõigist kohtulahenditest olid vaid 14 sellised, kus kohus karistust raskendavaid asjaolusid tuvastas. Kõige rohkem (kaheksas lahendit) oli karistust raskendava asjaoluna tuvastatud süüteo toimepanemine KarS § 58 p-s 4 nimetatud isiku suhtes. Kolmes lahendis oli karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine grupis. Oluline on siinkohal välja tuua üks kohtulahend, kus kohtu alla oli antud kaks süüdistatavat, kes faktiliselt tegutsesid grupis. Kohus leidis ka oma tuvastatud asjaoludes ja järeldustes, et on tõendatud, et isikud ühiselt ja kooskõlastatult tegutsesid s.o panid kuriteo toime grupis.¹⁵⁰ Samas aga ei arvesta kohus seda KarS § 58 p 10 alusel raskendava asjaoluna ega maini üldse, kas karistust raskendavaid asjaolusid esineb, või mitte. Ühes lahendis oli karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine KarS § 58 p-s 3 nimetatud isiku suhtes ning ühes lahendis p 9 alusel süüteo toimepanemine teise süüteo varjamiseks.

2.6 Süü suurus ning karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud

Nagu autor käesoleva magistr töö 1. peatükis välja tõi, on süü suuruse mõiste muutnud häguseks asjaolu, et KarS-i sõnastus eraldab lausetega süü suuruse karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest. Samal ajal on Riigikohus leidnud, et juba süü suuruse hindamisel tuleb lähtuda ka KarS §-des 57 ja § 58 sätestatuga.

Öeldust tulenevalt on autor analüüsinud kohtulahenditest lähtuvalt, kuidas KarS § 118 asjades kohtud süü suurust mõjutavaid asjaolusid käsitlevad ning kas karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid käsitletakse süüst eraldiseisvalt lõpliku karistusmäära kujunemise faktoritena või vaadeldakse kohtus neid juba süüga koos. Käesoleva analüüsi alt jäid välja sellised lahendid, kus süü suurust karistuse mõistmise põhjendamisel ei mainitud.

2.6.1 Lahendid, kus süü suurust arvestati karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi

Analüüsitud kohtupraktikast nähtub, et valdavas osas hoiavad maakohtud süü mõistet ja süü suurust karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi. Nimelt olid käesoleva magistr töö raames analüüsitutest kohtulahenditest 48 sellised, kus kohus tõi välja süü suurust mõjutavad asjaolud ning nimetas nende pinnalt moodustava süü suuruse. Olles nii määranud

¹⁵⁰ Viide 148.

kindlaks süü suuruse, hindas kohus alles seejärel karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude olemasolu.

Näiteks hindas kohus süü suurust kuriteo toimepanemisel keskmise lähedal olevaks, kirjeldades toimepandud tegu ning teo toimepanemise vahendit, kannatu vigastusi aga ka seda, et ka kannatanu ise kakles aktiivselt ehk süü suurust mõjutas ka kannatanu enda osalus. Süüd suurendavana luges kohus kahe kvalifitseeritava tunnuse olemasolu ning noa kasutamist kannatanu löömiseks. Olles selliselt kirjeldanud süü suurust mõjutavaid asjaolusid ja nende pinnalt määranud süü suuruse, asub kohus järgmisena karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude esinemist analüüsima.¹⁵¹

Süü suurust käsitleti autori hinnangul karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi ka sellistes lahendites, kus kohus nimetas isiku süüd eraldi teosüüks. Ka nendes lahendites pani kohus paika (teo)süü suuruse ning seejärel analüüsis, kas esinevad karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud.

Näiteks on kohus lugenud isiku teosüü pigem väikseks, kuna kannatanu sai haiglast välja vaid paari päeva möödudes, kannatanu on töövõimeline ning püsivaid elukvaliteeti halvendavaid muudatusi vigastus kaasa ei toonud. Siinkohal täpsustab autor, et kannatanu paaripäevast haiglas viibimist kohus ajutise töövõime kaotusena ei arvestanud. Peale seda on kohus öelnud, et karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud puuduvad.¹⁵²

Samuti on kohus ühes lahendis lugenud süüdistatava teosüü keskmisest väiksemaks ja seda põhjendanud sellega, et süüdistatav sooritas kannatu suhtes vaid ühe löögi. Seejärel loetleb kohus kannatanu ees vabandamise kui karistust kergendava asjaolu, karistust raskendavaid asjaolusid kohus ei tuvastanud ning seejärel leiab kohus, et isikut on võimalik sanktsiooni alammäära lähedases määras – vangistusega viis aastat karistada.¹⁵³

Autori hinnangul saab sellistest kohtuotsustest järeldada, et teosüü suurus kui toimepandud teos väljenduv ebaõigus on konkreetselt toimepandud teo asjaoludega määratletav ning karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud tulevad karistuse mõistmise analüüsi alles

¹⁵¹ HMKo 1-20-470.

¹⁵² TMKo 1-20-2896.

¹⁵³ HMKo 1-21-8108.

järgmises etapis, kui toimepandud teole vastavale süü suurusele hakatakse mõistma karistust, mida siis omakorda kindlad asjaolud võivad kergendada või raskendada. Selliselt ei kuulu vähemalt mõnede kohtute arvamusel kohaselt karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud süü suuruse hulka, kuna süü vastab kitsalt toimepandud teole.

Samas on aga kõnealust lähenemist autoril raske toetada, kuivõrd vaadates KarS § 58-s loetletud karistust raskendavaid asjaolusid, on mitmed neist (eriline julmus, üldohtlik viis, teo toimepanemine grupi poolt) otseselt toimepandud tegu iseloomustavad. Seda arvestades on autori hinnangul keeruline mõista, kuidas seonduvad teosüü käsitlusega seega need karistust raskendavad asjaolud, mis ka selgelt toimepandud tegu iseloomustavad. Süü ning karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude omavahelise määratlemise võiks selgemaks teha KarS § 56 sõnastuse muutmine selliselt, et oleks selge, et süü suuruse hindamisel võetakse arvesse ka kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Selliselt kaoks vajadus süüd ja selle suurust kitsalt toimepandud teoga seostada, mis omakorda looks selgust selles, kuidas karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid kohaldada. A. Soo hinnangul on samuti KarS § 56 lg 1 kontekstis õigem rääkida teosüüst, milles sisaldub toimepandu raskus.¹⁵⁴ Samas aga, kui selline arusaam süüst omaks võtta, oleks vajalik kõik isikut iseloomustavad asjaolud süü suuruse arvestamisel kõrvale jätta, kuivõrd KarS § 56 eristab selliselt süüd preventsiioonist ja isikut iseloomustavad asjaolud kuuluvad just sinna.¹⁵⁵

Autor luges süü suurust ning karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid eraldiseisvalt käsitlevana ka sellised kohtulahendid, kus kohus hindab süü suuruse teo olemuse järgi ning seejärel käsitleb karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Näiteks ütles kohus, et süüdistatava teo olemus välistab karistuse mõistmise miinimummääras ja see annab aluse hinnata süüdistatava süü keskmisest suuremaks.¹⁵⁶ Samas aga puuduvad raskendavad asjaolud ning kuna süüdistatav on oma tegu puhtsüdamlikult kahetsenud, süüd tunnistanud ja kannatule kahju hüvitamisega alustanud (s.o esineb kolm kergendavat asjaolu), siis leiab kohus, et karistust saab mõista alla sanktsiooni keskmist määra – 5 aastat vangistust.

Ühes teises kohtuasjas on kohus öelnud esmalt, et isiku süü aste on suur. Samas arvestab kohus seejärel süüdistatava soovi kahju hüvitada, süüdistatava vabandamist kui karistust kergendavat

¹⁵⁴ Soo. A, lk 186.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ HMKo 1-21-7549.

asjaolu ning pidas seega võimalikuks süüdistatavat karistada sanktsiooni keskmisest määrast kergema karistusega – 5 aastat vangistust.¹⁵⁷

Lisaks väärrib tähelepanu üks kohtulahend, kus kohus küll hindas esmalt isiku süü suuruseks mõnevõrra alla keskmise ning seejärel leidis, et raskendavaid asjaolusid ei esine, aga kergendava asjaoluna saab arvestada süüdistatava kahetsusavaldust.¹⁵⁸ Samas juhtis kohus järgmisena tähelepanu kehtivale kohtupraktikale, mille järgi tuvastatakse süüdistatava süü suurus ning karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, mille põhjalt saadakse konkreetse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr.

Kui esmalt jääb mulje, et kohus hoiab nimetatud lahendis süü suurust karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldiseisva nähtusena, siis kehtiv kohtupraktika, millele kõnealuse kohtulahendi teinud kohtunik viitab, seda justkui ei toeta. Siiski luges autor käesoleva kohtulahendi selliseks kohtupraktikaks, mis hoiab süü suurust karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest lahus, kuna kohus kirjeldas süüteo asjaolusid, tahtlust ning saabunud tagajärje raskust, millele tuginedes nimetas süü suuruseks alla keskmise ja alles seejärel analüüsis karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Kui kohus oleks süü suuruse sisse arvestanud kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, oleks kohus autori hinnangul neid enne süü suuruse leidmist käsitleanud.

Veel väärrib autori hinnangul tähelepanu kohtulahend, kus süüdistatav oli kohtu all mitme erineva kuriteo toimepanemise eest. KarS § 118 lg 1 p 1 karistuse osas hindas kohus isiku süüd keskmisest väiksemaks. Põhjendustena kirjeldas kohus süüdistatava käitumist teo toimepanemisel ning teo toimepanemise asjaolusid. Seejärel tuvastas kohus karistust kergendava asjaoluna puhtsüdamliku kahetsuse ning leidis, et karistust raskendavad asjaolud puuduvad.¹⁵⁹ Hinnates aga sama süüdistatava süüd KarS § 113 lg 1 järgi, luges kohus karistust kergendava asjaoluna puhtsüdamliku kahetsuse ning karistust raskendava asjaoluna teo toimepanemise pereliikme suhtes süü suuruse hulka, leides kokkuvõtvalt, et isiku süü on KarS § 113 lg 1 järgi keskmisest määrast väiksem. Seega nähtub, et ka ühe kohtulahendi lõikes võib kohus süü suurust mõjutavate asjaolude hulka ühel juhul karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid lugeda, teisel juhul aga mitte.

¹⁵⁷ HMKo 1-20-6314

¹⁵⁸ HMKo 1-20-7842

¹⁵⁹ HMKo 1-21-5344.

Kohtute selline süü mõiste käsitlemise praktika – määrata esmalt kindlaks teole vastav süü suurus ning seejärel hinnata karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, toetab pigem seaduses sõnastatud süü suuruse mõistet, mille kohaselt karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid süü suurust mõjutavatena ei arvestata. Järelikult irdub maakohtute praktika vähemalt sellistes lahendites, kus süü suurus määratakse kindlaks ilma karistust kergendavate ja raskendavate ajaoludeta, süü suuruse mõiste käsitlemisel Riigikohtu sellest seisukohast, et isiku süü suuruse hindamisel tuleb eelkõige asjas tuvastatud faktilistest asjaoludest ja nendes kajastuvast teo ebaõiguse mahust lähtuda ning samuti KarS §-st 57 ja 58 sätestatud kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest.¹⁶⁰

Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud võivad ilmned ka teistes tunnustes, mis enam toimepandud teoga seotud ei ole (näiteks kindlaks isikuks olemine KarS § 57 lg 1 mõttes). Kuna aga vähemalt KarS §-s 58 on loetletud ka sellised asjaolud, mis on kitsalt süüteo toimepanemisega seotud, siis on analüüsitud kohtupraktika pinnalt võimalik jõuda järeldusele, et süü suurust mõjutavate asjaoludena arvestatakse esmalt asju, mida KarS § 57 ja § 58 alla paigutada võimalik ei ole ning seejärel hakatakse saadud süü suurusele vastavat karistusmäära kergendavate või raskendavate ajaolude esinemisel korrigeerima. Vastavalt eeltoodule olid süü suurust mõjutavateks asjaoludeks näiteks relva kasutamine, kannatanu suhtes tehtud löökide arv ning mitme kvalifitseeriva tunnuse esinemine. Kuna ühtegi neist KarS § 57 ega § 58 alla paigutada ei ole võimalik, toetab käesolevalt analüüsitud kohtulahendites leitu õiguskirjanduses väljendatud seda seisukohata, et süü suurust mõjutavaid asjaolusid jagavad paljud kohtud nende päritolu poolest kaheks: ühed mida kohus loeb KarS § 56 lg 1 I lause alusel süü suurust mõjutavateks ning teised, mis tulenevad KarS §-dest 57 ja 58.¹⁶¹

2.6.2 Lahendid, kus süüd ning karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid arvestati koos

Analüüsitud lahenditest 17 olid autori hinnangul sellised, kus kohus käsitles süüd ja karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ühtse karistust mõjutava tegurina. Täpsemalt lugesid kohtud enamjaolt süü suurust mõjutavate asjaoludena ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, mille pinnalt süü suurusele vastava sanktsiooni määras.

¹⁶⁰ RKKKo 3-1-1-12-06, p 12.

¹⁶¹ Kiris, Pikamäe, Sootak, lk 118.

Näiteks hindas kohus, et karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei esine, mistõttu kohus leidis, et isiku süü teo toimepanemises vastab sanktsiooni keskmisele.¹⁶² Samuti on ühe kohtuotsuse põhistuses välja toodud, et arvestades toimepandud raske tervisekahjustuse tekitamise tehilusid ning tagajärge, kergendavate ja raskendavate asjaolude puudumist ning seda, et tegu pandi toime kaudse tahtlusega, on kohus seisukohal, et süüdistatava süüaste pole suur ning ta väärrib karistust KarS § 118 lg 1 p 7 ettenähtud sanktsiooni minimaalses määras (eelduslikult oli kohus siin eksinud, kuna KarS § 118 lg 1 minimaalne sanktsiooni määr on 4 aastat vangistust) milleks kohus pidas põhjendatuks ja karistuse eesmärke täitvaks karistuseks 5 aastat vangistust.¹⁶³

Näiteks on ühes lahendis kohus selgelt karistust kergendavat asjaolu süüd vähendavana käsitletud. Nimetatud kohtuotsuse põhistuste kohaselt, kuivõrd süüdistatav on oma viimases sõnas oma tegusid puhtsüdamlikult kahetsenud, siis tuleb seda arvestada kergendava asjaoluna, mis vähendab tema süü suurust, mida kohus hindas mõlema teo puhul keskmiseks.¹⁶⁴

Ühel teisel juhul on kohus jällegi KarS § 58 mõttes karistust raskendavat asjaolu süüd suurendavana käsitletud – kokkuvõtvalt leidis kohus, et süüdistatava poolt kasutatud vägivalda intensiivsus oli alla keskmise, jäädes minimaalse ja keskmise vahele.¹⁶⁵ Samas otsuses luges kohus isiku süüd suurendava asjaoluna selle, et tegu pandi toime grupis KarS § 58 p 10 järgi. Seejärel nimetab kohus, et karistust kergendava asjaoluna esineb puhtsüdamlik kahetsus KarS § 57 lg 1 p 3 mõttes. Nimetatud kohtulahendis on seega karistust raskendavat asjaolu arvestatud süüd suurendava asjaoluna, karistust kergendavat asjaolu aga justkui süüst eraldi.

Seega ei ole kõikides nimetatud 17-s lahendis karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud rangelt süü suurust mõjutavana vaadeldud, vaid esineb ka teatud erisusi.

Ühes sellistest lahenditest kirjeldas kohus karistuse mõistmisel esmalt süüteo toimepanemise asjaolusid (kannatanu viiel korral noaga löömine, mille tulemusel kannatanu rohkelt verd kaotas), süüdistatava tahtlust ning motive, milleks olid armukadedus ning suutmatus

¹⁶² HMKo 1-20-2365.

¹⁶³ VMKo 1-20-5638.

¹⁶⁴ HMKo 1-21-3525.

¹⁶⁵ VMKo 1-22-4084.

hetkeemotsiooni kontrollida. Kohus leidis, et karistust kergendava asjaoluna ei saa võtta puhtsüdamlikku kahetsust ning mh ei ole süüdistatav kuriteo toimepanemise asjaolusid selgitanud. Kohus leidis seejärel kokkuvõtvalt, et isiku süüd KarS § 118 lg 1 p 1 järgi tuleb hinnata karistusraamide keskmisest väiksemana ehk 5 aastat vangistust.

Autori hinnangul ei ole kohus siinkohal veenvalt põhistanud, milliste asjaolude pinnalt on võimalik isiku süüd keskmisest väiksemana hinnata ning sellest tulenevalt ka alla sanktsioonimäära keskmist karistus mõista. Kohus on oma põhjustes kirjeldanud kavatselt toimepandud tegu, mille puhul puuduvad karistust kergendavad asjaolud. Autori hinnangul võiks loogiliselt sellised tuvastatud asjaolud endaga tuua keskmise süü, kuivõrd miski kohtu motiveerimises ei viita sellele, et mõni asjaolud süüdistatava süüd vähendaks ja sellega karistust kergendaks. Arvestades, et süüdistatavat on varem kriminaalkorras karistatud ning kohtu hinnangul peab karistus olema piisav karistuse eri- ja üldpreventiivsete eesmärkide täitmiseks, ei ole ka eripreventiivsetest eesmärkidest lähtuvalt võimalik isikule kergemat karistust mõista.

Ainsa asjaoluna võib autori hinnangul süüdistatava süüd või talle mõistetavat karistust kergendada asjaolu, et kohtuotsuse kohaselt ei ole kannatanu soovinud kuriteo toimepanemise asjaolusid avaldada ega ka kahju hüvitamist nõuda. Kannatanu selline käitumine võib viidata süüdistatavaga leppimisele, mida saab karistust kergendava asjaoluna käsitleda. Samas ei ole aga kohtu poolt ühtegi viidet KarS § 57 lg 1 punktile 9 ega ka kannatanuga leppimisele, mistõttu jääb jätkuvalt selgusetuks, milliste tuvastatud asjaolude pinnalt kohus sanktsioonimäära keskmisest väiksema karistuse mõistis.

Ühes lahendis on kohus süüdistatava süü suuruse hindamisel arvesse võtnud toimepandud kuriteo laadi, süüdistatava käitumist enne ja pärast tegu ning tagajärje raskust.¹⁶⁶ Kannatanu suhtes tehti üksainus löök noaga, peale mida rünne lõpetati. Kohtu hinnangul, kuna süüdistatav lahkus sündmuskohalt, ei kutsunud kannatanule kiirabi ega tundnud huvi enda poolt tekitatud tagajärgede vastu, ei ole võimalik süüdistatava süüd niivõrd väikseks hinnata, et teda saaks karistada miinimummääras. Siinkohal on autori hinnangul kohus selgelt karistust kergendavad asjaolud, õigemini nende puudumine, süü suuruse sisse arvestanud. Kannatanule kiirabi kutsumist saab KarS § 57 lg 1 p 1 järgi kergendava asjaoluna käsitleda, mistõttu nähtub, et kergendavate asjaolude puudumine arvestatakse kõnealusel kohtuotsuses süü suurust

¹⁶⁶ HMKo 1-20-2268.

mõjutavaks. Samas aga jõuab kohus oma arutelus lõpuks selleni, et antud juhul raskendavad asjaolud puuduvad ja süüdistatav on tehtud puhtsüdamlikult kahetsenud ning süüd tunnistanud, mistõttu on süüdistatavale siiski võimalik karistust tunduvalt alla sanktsiooni keskmist määra mõista – 5 aastat vangistust.

Seega nähtub, et taaskord arvestatakse karistuse mõistmisel ühel juhul karistuse kergendavate asjaolude puudumisega (KarS § 57 mõttes) süü suuruse hindamisel ning seejärel hinnatakse omakorda karistust kergendavaid asjaolusid süü suurusest eraldiseisvana.

Eeltoodud kohtulahendite analüüsist nähtub, et kohtute käsitus süü mõistest ei ole ühtlane ning kohtud sisustavad süü mõistet võrdlemisi erinevate põhimõtete abil. Leidub kohtulahendeid, kus määratakse esmalt kindlaks isiku süü suurus, misjärel korrigeeritakse süü suurusele vastavat karistust vastavalt sellele, kas asjas esineb karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Samas leidub ka selliseid kohtulahendeid, kus süü suuruse hulka arvestatakse ka karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, mille koosmõjus isiku süü suurusele vastav karistus määratakse. Kui esimesena mainitud kohtulahendid toetavad pigem KarS § 56 lg 1 sõnastust, mille kohaselt peaks süü suurus karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi seisma, siis teine käsitus süü suurusest toetab pigem Riigikohtu poolt väljendatud seisukohta, mille järgi arvestatakse süü hulka ka karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud. Kui toetada lähenemist, mis tuleneb KarSi sõna-sõnalisest tõlgendamisest, oleks autori hinnangul vajalik üheselt mõistetavalt kindlaks määrata, millised on need asjaolud, mille pinnalt süü suurus kujuneb. Käesoleval juhul on süü suurust mõjutavate asjaolude loetelu lai ning sinna hulka kuuluvad osaliselt ka need asjaolud, mida on seadus ette näinud hoopis karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludena.

Selge on, et karistamise aluseks on isiku süü ning karistust mõistetakse vastavalt isiku süü suurusele. Samuti on selge, et karistust mõistev kohtuotsus peab olema selgete põhimõtete alusel hästi motiveeritud ning süü suuruse kui karistamise aluse kujunemine peab kohtuotsustes toimuma üheselt mõistetavate kriteeriumite järgi. Järelikult peaks süü suuruse käsitus olema kohtupraktikas ühetaoline, mis aga käesoleva magistritöö raames analüüsitud kohtulahenditest nähtuvalt päris nii ei ole.

Selleks, et oleks üheselt selge, milliste parameetrite alusel isikut karistatakse ning et kohtupraktika oleks süü suuruse hindamisel ühtlane, näeb autor ühe võimaliku lahendusena KarS § 56 lg 1 teise lause ümbersõnastamist selliselt, et oleks üheselt mõistetav, et süü suurus

hõlmab endas ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Nii oleks maakohtutel lihtsam oma seisukohti karistuse osas põhjendada ning ka üldsusel oleks parem arusaam, millised on need põhimõtted, mille alusel isikut karistatakse. Samas aga, kuna karistuse kergendavates ja raskendavates asjaoludes on kehtivas seaduses toodud ka kurjategija isikut iseloomustavad tunnused, oleks siis omakorda tarvis kergendavate ja raskendavate asjaolude loetelu seaduses muuta. Kuna süü on seotud toimepandud teoga, mitte kurjategija isikuga, ei saa süü suurust mõjutada sellised karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, mis on kurjategija isikuga seotud. Süü keskendub teole, mitte isikule ning tasuda on eetiline toimepandud teo eest, mitte kindlat tüüpi isikuks olemise eest.¹⁶⁷ Seega tuleks isikut iseloomustavad tunnused karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest välja jätta ning neid võiks karistuse mõistmisel arvesse võtta karistuse eripreventiivsete eesmärkide juures, mis võtab peamiselt arvesse teo toimepanija isikut.

2.6.3 Karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude mõju karistusmäära kujunemisele

Hindamaks, kuidas mõjutavad karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud karistusmäära lõplikku kujunemist, valis autor kõikidest analüüsitud kohtulahenditest välja sellised, kus kohus on süü suuruse keskmiseks hinnanud. Lahendeid, kus kohus leidis, et isiku süü suurus on keskmine, oli 27. Seejärel valis autor nendest 27-st lahendist välja sellised sama kvalifikatsiooniga lahendid, kus kohus oli tuvastanud karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning võrdles nendes lahendites lõplikku karistusmäära selliste lahenditega, kus kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud.

Lahendeid, kus kohus oli süü suuruseks hinnanud keskmise, tegu oli kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 p 1 järgi, ning kohus oli tuvastanud karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, oli kokku üheksa. Lahendeid, kus süü suurus oli keskmine, tegu oli kvalifitseeritud KarS § 118 lg 1 p 1 järgi, kuid karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud puudusid, oli viis. Lahendites, kus karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud puudusid, oli kohtu poolt mõistetud karistuseks vastavalt 4 aastat ja 6 kuud, 5 aastat, 5 aastat ja 6 kuud, 6 aastat ning 8 aastat vangistust.

¹⁶⁷ Soo, A. Lk 186.

Lahendites, kus karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud esinesid, jäi karistus vahemikku 4 aastat vangistust – 7 aastat vangistust. Täpsemalt jagunesid lahendid järgmiselt. Kahes lahendis oli karistuseks mõistetud 4 aastat vangistust ning mõlemas lahendis olin tuvastatud nii kergendavad kui raskendavad asjaolud. Ühes nendest tuvastas kohus kaks karistust kergendavat asjaolu – süü tunnistamise ning kahetsuse ning ühe karistust raskendava asjaolu KarS § 58 p 4 alusel.¹⁶⁸ Teises lahendis tuvastas kohus kahe karistust kergendava asjaoluna kahetsuse ning abi andmise vahetult peale teo toimepanemist ning raskendava asjaoluna KarS § 58 p 4 alusel.

Kahes lahendis oli mõistetud karistuseks 4 aasta ja 6 kuu pikkune vangistus ja mõlemas lahendis esinesid karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud. Esimeses neist tuvastas kohus kolm karistust kergendavat asjaolu: kahetsus, süü ülestunnistamisele ilmumine, kannatanule abi andmine vahetult peale teo toimepanemist ning ühe karistust raskendava asjaoluna süüteo toimepanemise lähisuhtes oleva isikuga KarS § 58 p 4 mõttes.¹⁶⁹ Teises lahendis mõisteti kahele süüdistatavale samas määras karistus, kus kohus tuvastas ühe kergendava asjaolu – kannatanuga leppimine ning ühe raskendava asjaolu, milleks oli süüteo toimepanemine grupis.¹⁷⁰

Kahes kohtuotsuses oli mõistetud karistuseks 5 aastat vangistust, mõlemas esinesid vaid karistust kergendavad asjaolud. Esimeses nendest lahenditest tuvastas kohus kahe karistust kergendava asjaoluna kahetsuse ning kannatuga leppimise, raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud.¹⁷¹ Teises lahendis tuvastas kohus kolm kergendavat asjaolu, milleks olid süü tunnistamine, kahetsus ja kannatanu ees põhjalik vabandamine.¹⁷² Karistust raskendavaid asjaolusid kohus seal ei tuvastanud.

Kahes kohtulahendis oli mõistetud karistuse määraks 6 aastat vangistust, milles ühes esinesid ainult karistust kergendavad asjaolud, teises nii kergendavad kui raskendavad asjaolud. Esimeses lahendis tuvastas kohus kaks karistust kergendavat asjaolu, milleks oli kahetsus ning süü osaline tunnistamine, raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud.¹⁷³ Teises lahendis, kus

¹⁶⁸ HMKo 1-22-4533.

¹⁶⁹ HMKo 1-21-2313.

¹⁷⁰ HMKo 1-22-1583.

¹⁷¹ HMKo 1-21-1242.

¹⁷² HMKo 1-20-5153.

¹⁷³ PMKo 1-21-5124.

mõistetud karistus oli 6 aastat vangistust, tuvastas kohus karistust kergendava asjaoluna abi kutsumise ning raskendava asjaoluna KarS § 58 p 4.¹⁷⁴

Ühes lahendis mõistis kohus karistuseks 7 aastat vangistust ning ainsa karistust kergendava asjaoluna tuvastas kohus kahetsuse, raskendavaid asjaolusid ei esinenud.¹⁷⁵

Autori hinnangul ei ole käesolevalt analüüsitud kohtulahenditest võimalik järeldada, et rohkemate karistust kergendavate asjaolude esinemine toob kaasa kergema karistuse. Sama kvalifikatsiooni ning sama suurusega süü puhul ei ilmne, et mitu karistust kergendavat asjaolu karistust võrreldes lahenditega, kus on üks või mitte ühtegi karistust kergendavat asjaolu, selgelt vähendaks.

Nagu välja toodud, tuvastas kohus ühes asjas kaks kergendavat asjaolu ning teises asjas kolm kergendavat asjaolu, kusjuures raskendavad asjaolud mõlemas puudusid. Nendes lahendites oli mõlemas karistuseks 5 aastat vangistust. Samas oli aga lahendis, kus karistuseks oli mõistetud 4 aastat ja 6 kuud vangistust, samuti tuvastatud kolm karistust kergendavat asjaolu ning ka üks raskendav asjaolu. Samuti lahendites, kus karistuseks oli mõistetud 4 aastat vangistust, tuvastas kohus mõlemas kaks karistust kergendavat asjaolu ning ühe raskendava asjaolu. Lahendis, kus mõistetud karistus oli 6 aastat vangistust, tuvastas kohus kaks karistust kergendavat asjaolu, raskendavad asjaolud puudusid. Seega ei saa analüüsitud kohtulahendite pinnalt öelda, et rohkemate karistust kergendavate asjaolude esinemine karistust ka rohkem kergendab, kuivõrd analüüsitud lahendites nähtub, et näiteks kahe või kolme karistust kergendava asjaolu esinemine ilma karistust raskendavate asjaoludeta, võib kaasa tuua hoopis raskema karistuse, kui näiteks kahe kergendava asjaolu ning ühe raskendava asjaolu esinemine või ühe kergendava ja ühe raskendava asjaolu esinemine.

Järelikult, vaadeldes analüüsitud kohtuotsustes karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid kitsalt, arvestamata seejuures nt süüteo toimepanemise asjaolusid, preventsiioone jms, ei ole võimalik ühelegi kindlale järeldusele jõuda ning mõistetud karistuse määra analüüsimisel on kohtud tõenäoliselt arvestanud kõiki asjaolusid kogumis.

2.7 Karistuse eri- ja üldpreventiivsed eesmärgid

¹⁷⁴ HMKo 1-22-342.

¹⁷⁵ HMKo 1-21-3525.

Järgmisena toob autor välja kohtulahendid, kus kohus arvestas karistuse mõistmisel ka karistuse eri- ja üldpreventiivseid kaalutlusi. Nagu esimeses peatükis mainitud, tuleb karistuse mõistmisel lisaks süü suurusele arvesse võtta ka karistuse eesmärged, milleks on võimalus mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest (eripreventsioon) ja õiguskorra kaitsmise huvid (üldpreventsioon).

Kõikidest analüüsitud lahenditest leidis 25 sellist otsust, kus kohus karistuse mõistmisel eri- või üldpreventiivseid kaalutlusi mainis. Sellised lahendid, kus kohus küll karistuse mõistmisel mainis karistuse eesmärged, kuid ei võtnud neid sisuliselt karistuse mõistmisel arvesse, oli 7. Nende hulka luges autor ka kaks sellist lahendit, kus kohus küll tõdes, et mõistetud karistus täidab karistuse eesmärged, kuid ei täpsustanud, milles see seisneb. Siinkohal toob autor välja, et kuna eri- ja üldpreventsioon on sisuliselt erinevad, on kohtuotsuses vajalik näidata, kummast preventioonist käib jutt ning kuidas see konkreetne preventioon karistust mõjutab. Kohtu sellisest väitest, et „eri- ja üldpreventiivseid asjaoludest arvestades tuleb mõista miinimummäärast kõrgem karistus“ ei piisa, vajalik on täiendav põhistus.¹⁷⁶

Analüüsitud kohtulahenditest sellised, kus kohus karistuse mõistmisel karistuse eri- ja üldpreventiivseid eesmärged arvestas, oli 18. Nendest kuus lahendit olid sellised, kus kohus eripreventiivsetel eesmärkidel karistust kergendas. Peamiseks põhjenduseks, millele tuginedes kohtud karistust eripreventiivsetel kaalutlustel kergendasid oli see, et isik oli varasemalt karistamata. Nii leidis kohus, et kuna isik on varasemalt kriminaalkorras karistamata, annab see aluse eripreventiivsetel kaalutlustel mõista karistuse, mis jääb alla sanktsiooni keskmist määra, mõistes nii lõplikuks karistuseks 6 aastat vangistust.¹⁷⁷

Ühes teises lahendis tõi kohus välja, et eripreventsiooni arvestades on süüdistatavad varasemalt karistamata ja tegemist oli ühekordse eksimusega, millest kohtu hinnangul süüdistatavad on oma järeltuleku teinud.¹⁷⁸ Kohus toob seejuures välja, et üldpreventsiooni arvestades peab igal ühiskonnas osaleval isikul olema õigus end avalikus kohas turvaliselt tunda ning üleüldine kartus selles, et väljas veedetud õhtu võiks raske tervisekahjustusega lõppeda, ei ole kindlasti aktsepteeritav. Siiski ei olnud kohtu hinnangul õigustatud üldpreventiivsetest eesmärkidest kedagi karistada karmimalt, kui võimaldab süü suurus. Kuna kohus oli eelnevalt leidnud, et

¹⁷⁶ Sootak, KarS § 56/15.

¹⁷⁷ HMKo 1-19-10090.

¹⁷⁸ HMKo 1-20-3517.

ühe süüdistatava süü on suurem, kui teise oma, mõistis ta esimesele karistuseks 4 ja teisele 5 aastat vangistust.

Ühes lahendis on kohus karistust mõistes põhjendanud, et karistuse eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks tuleb arvestada ka süüdlase isikut.¹⁷⁹ Kohus tõi välja, et arvestades üld- ja eripreventiivseid asjaolusid, on võimalik karistada sanktsiooni miinimummääras ehk 4 aastat. Seejuures ei selgitanud kohus, milles need üld- ja eripreventiivsed asjaolud antud kaasuses seisnesid ning millised faktorid süüdlase isiku juures võimaldavad teda karistada sanktsiooni miinimummääras ja seda eriti olukorras, kus kohus mõistab isiku süüdi KarS § 118 lg 1 p 1 ja p 6 ehk kahe kvalifitseeriva tunnuse alusel. Kuigi selles lahendis tuvastas kohus ühe karistust kergendava asjaoluna selle, et kannatanu on süüdistatavale andestanud ning tema karistamist reaalse vangistusega ei soovi ning raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud, võinuks kohus siinkohal kohtuotsuse selguse huvides põhjendada, milliste konkreetsete eripreventiivsete asjaolude pinnalt karistust miinimumini võimalik kergendada on. Käesoleval juhul ei ole autori hinnangul lõplik mõistetud karisusmäär kooskõlas kohtuotsuse põhjendustega ning vajalik oleks karistuse kergendamist eripreventiivsetel eesmärkidel selgitada.

Ühes teises lahendis on kohus eripreventiivsetel kaalutlustel karistust kergendanud asjaoludel, et süüdistatav on varasemalt kriminaalkorras karistamata noor isik, kellel olid mõni aasta enne kuriteo toimepanemist spordis väga head tulemused.¹⁸⁰ Kohtu hinnangul oli süüdistatava näol tegemist noore inimesega, kes ei ole psühhoaktiivsete ainete tarbimise tagajärgedega suutnud toime tulla ning kes vajab ravi ning abi sõltuvusest vabanemiseks. Kohus küll ei õigusta öelduga süüdistatava käitumist, kuid arvestab seda asjaolu süü suurusele vastava karistuse määramisel. Kokkuvõtvalt annavad nimetatud asjaolud kohtu hinnangul aluse karistust eripreventiivsetel kaalutlustel kergendada. Üldpreventiivseid kaalutlusi hinnates märgib kohus, et igasuguse intensiivsusega füüsilise vägivalla kasutamine on lubamatu ning selle eest mõistetav karistus peab andma ühiskonnale selge signaali õiguskorra toimimisest. Seda öeldes leiab kohus, et sellisel juhul ei oleks rahalise karistuse määramine piisav, kuivõrd see ei täidaks karistuse eesmärki ning süüdistataval ei ole vahendeid rahalist karistust täita. Siinkohal juhib autor tähelepanu, et süüdistatav on kohtu all KarS § 118 lg 1 p 5 järgi kvalifitseeritava süüteo toimepanemise eest. Nagu varasemalt mainitud, näeb KarS § 118 lg 1 karistusliigina ette vaid

¹⁷⁹ HMKo 1-21-2145.

¹⁸⁰ HMKo 1-21-8979.

vangistuse, millest tulenevalt näib, et kohus on antud asjas oma karistusliigi valiku põhjendustes eksinud.

Kokkuvõtvalt leidis kohus, et kuigi isiku süü vastab keskmisele, siis arvestades eripreventiivset eesmärki ja süüdistatava isikut, on põhjendatud mõista karistus, mis jääb alla ettenähtud sanktsiooni keskmist määra ehk 5 aastat vangistust. Autori hinnangul oli antud lahendis selgelt jälgitav, millised olid need süüdistatava isikust tulenevad asjaolud, mille alusel oli võimalik karistust eripreventiivsetest eesmärkidest lähtuvalt kergendada ning mõistetud karistus on loogiliselt kooskõlas kohtuotsuse põhjendustega.

Kohtuotsustest jäid silma 7 sellist lahendit, kus kohus pidas vajalikuks karistust eri- ja üldpreventiivsetel eesmärkidel suurendada. Täpsemalt olid nendest kolm lahendit sellised, kus kohus suurendas karistust nii eri-, kui ka üldpreventiivsetest kaalutlustest tulenevalt, üks lahend, kus kohus suurendas karistust üksnes üldpreventiivsetel eesmärkidel ning üks selline, kus karistust suurendati lähtudes eripreventiivsetest eesmärkidest ning üks selline lahend, kus kohtuotsuse põhjenduste kohaselt mõjuvad eripreventiivsed kaalutlused karistust suurendavana. Nimetatud järjekorras toob autor need kohtulahendid alljärgnevalt ka välja.

Esimeses lahendis leidis kohus, et arvestades karistuse üld- ja eripreventiivseid eesmärke, tuleb isikuid sanktsiooni alammäärast veidi pikema karistusega karistada, hoidmaks isikut edaspidi uusi kuritegusid toime panemast ning et anda ühiskonnale selge signaal, et ka alkoholijoobes teise isiku löömine ja surma põhjustamine ei ole aktsepteeritav.¹⁸¹

Teises sellises lahendis võttis kohus arvesse, et süüdistataval puudusid küll Eestis kehtivad kriminaalkaristused, kuid selle eest on tal arvukalt Soome Vabariigis kriminaalkaristusi, mis näitab süüdistatava ükskõiksust kehtivatesse normidesse ning ka seda, et isiku puhul on uute kuritegude sooritamise oht suur ning ta on oma ettearvamatu käitumisega ühiskonnale ohtlik.¹⁸² Seega, arvestades karistuse eri- ja üldpreventiivseid eesmärke, tuleb kohtu hinnangul isikut karistada vangistusega seitse aastat ehk sanktsiooni keskmise määra lähedase vangistusega.

¹⁸¹ HMKo 1-21-6420.

¹⁸² HMKo 1-22-2603.

Kolmandas lahendis kirjutas kohus, et kuigi süüdistataval puuduvad kehtivad kriminaalkaristused, on tema puhul uute kuritegude sooritamise oht tingitud tema alkoholi liigtarvitamisest ning suutmatusest sellises olukorras enda käitumist kontrollida.¹⁸³ Seega, viidates süüdistatava isikust tulenevatele asjaoludele ning sellele, et ühiskonnale tuleb anda selge signaal, et ka alkoholijooobes naise löömine ja tema surma põhjustamine ei ole aktsepteeritav, on põhjendatud karistuse üld- ja eripreventiivseid eesmärgi arvestades isiku karistamine sanktsiooni alammäärast veidi pikema vangistusega – 6 aastat.

Kohtulahendis, kus kohus karistust üldpreventiivsetel kaalutlustel suurendas, põhjendati seda järgmiselt. Kohus leidis, et süüdistatavad on noored varasemalt karistamata isikud, kelle puhul ei esine aluseid karistuse eripreventiivse mõju halvaks prognoosiks.¹⁸⁴ Samas aga arvestatakse karistuse mõistmisel ka õiguskorra kaitsmise huvisid, mille kohaselt on Tartu väike rahulik linn, kus on kõrgkoolide tõttu palju noori inimesi. Sellisele kogukonnale on oluline, et ööpäevaringselt on võimalik tänavatel turvaliselt liikuda ning neid, kes teisi ründavad, ei kohelda karistusõiguslikult leebelt. Nendele põhjendustele tuginedes leidis kohus, et üldpreventiivsed kaalutlused mõjuvad antud asjas karistust suurendavalt. Kolmele süüdistatavale mõistetud karistus oli vastavalt 7 aastat, 6 aastat ja 8 kuud ning 4 aastat ja 8 kuud vangistust. Asi jõudis ka ringkonnakohtusse, kes jättis maakohtu otsuse muutmata.¹⁸⁵

Siinkohal on autoril raske kohtu sellised põhjendusi karistuse üldpreventiivsete eesmärkide osas mõista. Üldpreventsiooni üheks peamiseks ülesandeks on karistusõiguse demonstratsioon, mille toimimine tagatakse sellega, et kui seaduses keelatud tegu siiski tehakse, järgneb sellele karistus. Autori hinnangul näitab juba ainuüksi asjaolu, et süüdistatavad oma teo eest kohtu all on, seda, et neid, kes teisi ettejuhtuvaid isikuid tänaval ründavad, ei kohelda karistusõiguslikult leebelt ning et õiguskord toimib. Seega ei ole autori hinnangul kohtu põhjendused karistuse üldpreventiivsetel eesmärkidel suurendamisest põhjendatud. Autori hinnangul võinuks antud lahendis karistuse üldpreventiivset eesmärki täita näiteks sellega, et jätta eripreventiivsetel alustel karistus vähendamata. Oluline on siinkohal ka välja tuua, et üldpreventsioonil on süü piiridesse jääva karistuse määramisel eelkõige sanktsiooni alammäära fikseeriv roll, mis tähendab, et üldpreventiivsetel eesmärkidel ei tohi süü suurusele vastavast karistusest suuremat

¹⁸³ HMKo 1-21-1074.

¹⁸⁴ TMKo 1-20-2479.

¹⁸⁵ TrtRnKo 1-20-2479.

karistust mõista.¹⁸⁶ Lisaks peab autor vajalikuks välja tuua, et ööpäevaringselt turvaliselt tänavatel liikumine on oluline igasugusele kogukonnale, mitte üksnes väiksemale linnale nagu seda on Tartu. Karistuse suurendamine võiks autori hinnangul olla antud kohtulahendis põhjendatud ka näiteks asjaoludega, et tegu pandi toime grupis (seda kohus arvestas karistust raskendavana) ning et teoga saabus kolm KarS § 118 lg-s 1 sätestatud tagajärge. Sellest hoolimata on kõigile isikutele mõistetud karistus alla sanktsioonimäära keskmise.

Selles otsuses, kus kohus karistust karistuse eripreventiivseid kaalutlusi arvestades suurendas, põhjendas kohus seda peamiselt asjaoluga, et isik on varasemalt kriminaalkorras karistatud, millest üks oli samuti raske isikuvastane kuritegu. Täpsemalt selgitas kohus, et kuivõrd varasema raske isikuvastase kuriteo karistus veel kehtis, s.o käesoleva menetluse esemeks olev kuritegu pandi toime eelmise KarS § 118 lg 1 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo katseajal, peab eripreventsioonist lähtudes süüdistatavale mõistetud karistus olema kindlasti üle karistuse minimaalse määra.¹⁸⁷ Samas lahendis leidis kohus, et üldpreventiivseid eesmärke arvestades „ei ole põhjust“ isikut karistada suuremas määras, kui on tema süü suurus. Siinkohal on kohtu selline sõnakasutus autori hinnangul arusaamatu, kuna karistuse üldpreventiivseid eesmärke arvestades ei ole isikut karistada suuremas määras, kui on tema süü suurus kehtivas õigusriigis ka lubatud.

Viimasena toob autor välja kohtulahendi, mille põhjendused annavad samuti mõista, et tulenevalt eripreventiivsetest kaalutlustest on mõnel juhul vajalik karistuse suurendamine. Nimelt on kohus öelnud, et süüdistatavat on varasemalt korduvalt vägivallakuritegude eest karistatud.¹⁸⁸ Lisaks on süüdistatav uusi kuritegusid toime pannud järjepidevalt ja lühikest aega peale eelmise karistuse ärakandmist. Süüdistatava käitumine näitab, et ta ei ole võimeline õiguskuulekalt elama ning et kuna käesolevalt on süüdistatav kohtu all raske tervisekahjustuse tekitamise eest, on süüdistatava käitumine muutunud võrreldes varasemaga ka ohtlikumaks. Nii ongi kohus leidnud, et süüdistatav on isikuks, kes järjepidevalt lahendab konflikte vägivallaga ja kes ohustab teiste ühiskonnaliikmete turvalisust. Kohus leidis, et ka karistuse üldpreventiivne eesmärk omab karistuse mõistmisel tähtsust, karistus peab andma selge signaali, et vägivalla kasutamine teise isiku suhtes on lubamatu. Seejärel võtab kohus

¹⁸⁶ Sootak, KarS § 56/21.

¹⁸⁷ HMKo 1-22-4084.

¹⁸⁸ PMKo 1-21-5124.

seisukoha, et arvestades eeltoodut karistatakse süüdistatavat vangistusega, mis on alla sanktsiooni keskmise määra – 6 aastat vangistust.

Käeoleval juhul oleks autori hinnangul olnud vajalik, et kohus mõistetud karistuse määra veidi enam põhjendaks. Arvestades eripreventiivseid kaalutlusi ning kohtu motiveerimist nende osas, võiks pigem jõuda karistusmäära osas järeldusele, et sellised eripreventiivsed kaalutlused nõuavad isiku vähemalt sanktsiooni keskmises määras või vähemalt keskmise määra lähedale jäävas määras karistamist. Autori hinnangul saaks sellises kaasuses eripreventiivsetel kaalutlustel põhjendada, et isik, kes järjepidevalt paneb toime vägivallakuritegusid, mis ajas ohtlikumaks muutuvad, vajab pikemat ühiskonnast isoleerimist, kui võrd eelmised karistused ei ole selgelt oma eesmärgi saavutanud.

Analüüsitud 18-st kohtuotsusest nähtub seega, et eripreventiivse eesmärgi ehk võimaluse mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest saavutamiseks lähtutakse kohtuotsustes ka süüdistatava isikust (isiku vanus, tema varasem karistus, alkoholi- või muude ainete liigtarvitamine), mille põhjal hinnatakse, kas karistust oleks võimalik eesmärgi saavutamiseks ka madalamale tuua. Selliselt ongi analüüsitud kuues lahendis märgata, et kohtud pidasid võimalikuks isikule mõista eripreventiivsetel kaalutlustel kergema karistuse, kui see, mis vastaks muidu süüle. Samuti on kohtud põhjendanud, millal on vajalik eripreventiivsetel kaalutlustel ning isiku omadusi arvestades karistust suurendada ning nendeks olid sellised juhud, kui sama isiku varasem karistamine polnud soovitud mõju avaldanud.

Üldpreventsiooni osas arvestati kohtulahendites peamiselt sellega, et üldpreventsioon täidaks ühiskonnale selge signaali andmise funktsiooni ning kinnitaks, et vägivallaga toime pandud kuritegudele järgneb karistus.

KOKKUVÕTE

KarS § 56 lg 1 esimene lause sätestab, et karistamise aluseks on isiku süü. Sätte teine lause ütleb, et karistuse mõistmisel arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Seega eristab seadus oma sõnastuse poolest süüd kui karistamise alust ning karistuse mõistmisel arvestatavatest kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest ning võimalusest mõjutada süüdlast edaspidistest õigusrikkumistest ja õiguskorra hüvedest. Kehtiva Riigikohtu praktika kohaselt on karistamise aluseks KarS § 56 lg 1 kohaselt isiku süü, arvestades seejuures kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning karistuse üld- ja eripreventiivseid eesmärgid. Seejuures on Riigikohus väljendanud, et karistuse mõistmisse õigustatult kaasatud süüteo toimepanemise tehioolud moodustavad ühe osa KarS § 56 lg-s 1 kasutatavast süü laias tähendusest, millest tulenevalt saab järeldada, et Riigikohus vaatab süüd laias ja kitsas tähenduses.

Õiguskirjanduses on leitud, et süü suurus oleneb ka teos ilmnenu kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest KarS §-de 57 ja 58 järgi. Seega, kuigi seaduse sõnastuse järgi tuleks süü suurust karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest justkui eraldiseisvana vaadata, siis Riigikohtu praktika ja õiguskirjanduses väljendatud seisukoha järgi mõjutavad süü suurust ka kergendavad ja raskendavad asjaolud.

Kuigi seadus näeb ette, et karistust mõistetakse vastavalt teo toimepannud isiku süü suurusele, ei ole eeltoodust üheselt selge, millest süü suurus koosneb. Seega kuna kohtupraktikas puudub ühetaoline käsitlus sellest, mille järgi süü suurust hinnatakse, ei ole selge, millised on need asjaolud, mis on karistamise aluseks. Lisaks, kuivõrd puudub selgus sellest, millised asjaolud on karistamise aluseks, ei pruugi kohtulahendites olla üheselt jälgitav, millistele asjaoludele tuginedes kohtud kindla karistusmäära valikuni jõuavad.

Magistritöö eesmärgiks oli kohtupraktika analüüsi teel välja selgitada, kuidas esimese astme kohtud karistuse mõistmist põhjendavad ning milline on esimese astme kohtutes süü suuruse käsitlus. Magistritöö põhineb empiirilisel uurimisel, mille raames viidi läbi esimese astme kohtupraktika analüüs kohtulahenditest, mis on jõustunud ja Riigi Teatajas avaldatud ajavahemikul 01.01.2020 – 31.12.2023. Analüüsiks valiti põhistustega kohtuotsused, kus süüdistatav on süüdi mõistetud KarS § 118 järgi ehk raske tervisekahjustuse tekitamise eest. Nimetatud kriteeriumitele vastas 78 kohtulahendit, mille pinnalt uurimus teostati. Kõik analüüsitud kohtulahendid olid süüdimõistvad KarS § 118 lg 1 alusel. KarS § 118 valiti seetõttu, et kuna antud koosseisul on lai karistusraam ning koosseis näeb ette mitu alternatiivset

tagajärge, annab säte kohtule laia otsustus- ja kaalutlusruumi, mida selgete põhjendustega on vaja sisustada. Analüüsi alla kuulusid nii üld- kui ka lühimenetluses tehtud otsused. Lühimenetluses tehtud otsustes vaadati isikule mõistetud põhikaristuse määra, enne karistusest ühe kolmandiku võrra vähendamist.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks proovis autor vastuseid leida järgmistele küsimustele:

1. Millised asjaolud mõjutavad kohtute hinnangul süü suurust?
2. Kas ja kuidas suhestuvad süü suurusega karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud – kas kohtud arvestavad kergendavad ja raskendavad asjaolud süü suuruse sisse või käsitletakse süü suurust eraldiseisvalt?
3. Kas kohtud põhjendavad kindla karistusmäära kohaldamist piisavalt?

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis ehk teoreetilises osas andis autor ülevaate karistuse mõistmise põhimõtetest, karistuse kohaldamisest kohtus ning süü kui karistamise aluse käsitlestest. Ülevaade põhineb õiguskirjandusel, teadusartiklidel, Eestis kehtivatel seadustel, karistusseadustiku kommenteeritud väljaandel ning kohtupraktikal. Karistuse kohaldamine on kohtu poolt tehtav otsus, millega kõrvutatakse omavahel seadusandja hinnang õigusvastasele teole ja isiku poolt toime pandud tegu ning läbi karistuse mõistmise antakse toimepandud teole väärtushinnang. Mõistetud karistus peab olema proportsionaalne, mis tähendab, et karistuse raskus peab kajastuma suurel määral toimepandud teo raskuses. Karistusseadustiku eriosa määrab selle kuriteo sanktsioonile karistuse ülem- ja alammäära, mille raamides on kohtunikul enda siseveendumusest lähtuvalt õiglane karistus mõista.

Küllaltki laialt on kohtupraktikas omaks võetud seisukoht, et karistuse mõistmisel võetakse karistuse lähtepunktiks eriosa normi sanktsiooni keskmine määr, misjärel antakse hinnang süüdistatava süü suurusele. Lõplikult mõistetud karistus peab võtma arvesse süü suurust. KarS § 56 lg 1 lahutab süü kui karistamise aluse kohtu poolt mõistetavale (lõplikule) karistusele mõju avaldavatest karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest. Õiguskirjandusest leitava seisukoha järgi aga oleneb süü suurus ka teos ilmnenud kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest ning muudest asjaoludest, mis näitavad süü suurust. Seega on süü käsitleluses vastuolud seaduses, õiguskirjanduses ja kohtupraktikas omaks võetu vahel. Lisaks süü suurusele tuleb karistuse mõistmisel arvestada ka karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludega ning karistuse eesmärkidega ehk eri- ja üldpreventsiooniga.

Magistritöö teine peatükk tugineb kohtupraktika analüüsil. Leidmaks vastuseid magistritöö eesmärgi saavutamiseks seatud küsimustele uuris autor esmalt, millised olid analüüsitud kohtulahendites esinevad süü suurust mõjutavad asjaolud ning seejärel hindas autor, kuidas need asjaolud süü suurust mõjutavad ja kuidas kohtud süü suurusele vastavat karistusmäära põhjendavad. Peamisteks süü suurust mõjutavateks asjaoludeks olid: a) kannatanu suhtes tehtud löökide arv (32-s kohtuotsuses), b) ründe intensiivsus (25-s kohtuotsuses), c) relva kasutamine (24-s kohtuotsuses), d) mitme tagajärje esinemine, e) kannatanu osalus.

Kuigi kannatanu suhtes tehtud löökide arv oli üheks kõige sagedamini mainitud süü suurust mõjutavaks asjaoluks, ei selgunud ühetaoliselt, kuidas löökide arv süü suurust mõjutab. Enamjaolt mainiti suuremat löökide arvu seoses süü suurusega ning arvukus oli kirjas süüd suurendava argumendina, leidis ka kohtulahendeid, kus kannatanu suhtes ühe löögi tegemine oli süüd vähendavaks asjaoluks. Ründe intensiivsuse mõiste hõlmas endas nii toimepandud teo intensiivsust, mis väljendus peamiselt tehtud löökide arvus aga ka seda, kuhu piirkonda rünnak suunatud oli. Enamikes lahendites oli ründe intensiivsus süüd suurendavaks asjaoluks, leidis ka lahendeid, kus ründe vähene intensiivsus oli süüd vähendav. Relva kasutamine mõjus enamuses lahenditest süüd suurendava asjaoluna, kuid leidis kolm lahendit, kus kohtud käsitlesid relva mittekasutamist süüd vähendava asjaoluna. Mitme erineva tagajärje esinemist ei olnud võimalik kindlalt süüd suurendava või vähendavana hinnata, kuivõrd analüüsitud kohtuotsustes ei olnud ühetaoliselt põhjendatud, kas ja kuidas need süü suurust mõjutasid. Kannatanu enda osalus süüteo toimepanemises võib seisneda näiteks kannatanu liigeses alkoholi- aga ka narkojoobes olekus, mis osaliselt kuriteo toimepanemise põhjustas ning seega süüdistatava süüd vähendas.

Karistust kergendavad asjaolud olid tuvastatud 48-s kohtulahendis. Peamiseks karistust kergendavaks asjaoluks oli puhtsüdamlik kahetsus (38-s kohtuotsuses). Kohtute kriteeriumid puhtsüdamliku kahetsuse tuvastamisel on küllaltki erinevad ning peamiselt lihtsalt mainitakse, et karistust kergendava asjaoluna esineb (puhtsüdamlik) kahetsus, ilma seejuures põhjendamata, kuidas see väljendub või milles see seisneb. Karistust raskendavad asjaolud olid tuvastatud 14-s kohtuotsuses ning peamiseks karistust raskendavaks asjaoluks oli süüteo toimepanemine KarS § 58 p-s 4 nimetatud isiku vastu.

Kohtuotsuste analüüsist selgus, et suurem osa (48 lahendit 78-st) kohtuotsustest hoiavad süü suurust karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldi. Nendes lahendites nimetas kohus esmalt süü suurust mõjutavad asjaolud ning määras nende pinnalt moodustava

süü suuruse, peale mida hindas kohus alles seejärel karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude olemasolu ning nende mõju lõplikule karistusmäärale. Nimetatud lähenemine toetab pigem karistusseadustikus sõnastatud süü suuruse mõistet, mille kohaselt on süü karistust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest eraldiseisev. Selliseid lahendeid, kus süü suurust mõjutavate asjaoludena arvestati ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, oli 17. Järelikult ei ole analüüsitud kohtupraktika käsitlus süü mõistest ühtlane ja kohtud põhjendavad karistuse mõistmist erinevate põhimõtete abil. Üheks võimaluseks, kuidas kohtupraktikat süü suuruse hindamisel ühtlustada, oleks KarS § 56 lg 1 teise lause ümbersõnastamine selliselt, et oleks üheselt mõistetav, et süü suurus hõlmab endas ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Selliselt oleks tagatud ühtsed selged põhimõtted, mille alusel süü kui karistuse alus kujuneb.

Analüüsitud kohtupraktikast nähtus, et kohtud ei põhjenda teatud juhtudel kindla karistusmäära mõistmist piisavalt. Uuritud lahenditest leidis mitu sellist, kus kohtuotsuse põhjendused andsid autori hinnangul mõista, et isikut võiks karistada hoopis karmimalt, kui seda lõplikult tehti ning märkimisväärne oli, et selliseid lahendeid leidis ka tegude puhul, millega oli saanud koosseisu raskeim tagajärg ehk surm. Samuti oli mitme analüüsitud lahendi puhul keeruline aru saada, kuidas kohtud jõudsid lõpliku karistusmäärani, mis oli sanktsiooni alammäära lähedal või alammääras, olukorras, kus esines mitu süüd suurendavat asjaolu. Seejuures oli kohtuotsus motiveeritud selliselt, mis võimaldaks autori hinnangul mõista karistust vähemalt sanktsiooni keskmises määras. Selline leid annab mõista, et Riigikohtu praktikat, mille kohaselt võetakse karistuse mõistmisel lähtepunktiks sanktsiooni keskmine määr, mida vastavalt süüteo toimepanemise asjaoludele korrigeerima hakatakse, ei ole analüüsitud kohtuotsustes rakendatud, vaid jääb mulje, et lähtepunktiks on pigem võetud sanktsioonimäära esimene kolmandik. Autor pakkus karistusmäära kujunemise selguse ja kohtupraktika ühtlustamise eesmärgil välja, et sellise kohtuotsustes sisalduva vastuolu saaks lahendada võttes kohtupraktikas vastu ühtse seisukoha, millisest sanktsioonimäära vahemikust KarS § 118 puhul karistust mõistes lähtuda.

Eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks lähtuti kohtuotsustes peamiselt süüdistatava isikust, mille põhjal hinnatakse, kas karistust oleks võimalik nimetatud eesmärgi saavutamiseks madalamale tuua. Leidis kuus lahendit, kus kohtud eripreventiivsetel eesmärkidel karistust kergendasid. Eripreventiivsetel eesmärkidel ja arvestades isiku omadusi, on põhjendatud karistust suurendada siis, kui isiku varasem karistamine polnud soovitud mõju avaldanud.

Üldpreventiivset eesmärki täitsid mõistetud karistused kohtute hinnangul peamiselt sellega, et karistus annaks ühiskonnale selge signaali selle osas, et vägivallaga toime pandud kuritegudele järgneb kriminaalvastutus.

MOTIVATION OF THE IMPOSITION OF PUNISHMENT IN CASES OF CAUSING SERIOUS HEALTH DAMAGE, ANALYSIS OF ESTONIAN CASE LAW

Abstract

Pursuant to The Constitution of the Republic of Estonia, no one shall be deprived of his or her liberty except in the cases and pursuant to a procedure provided by a law. One of these exceptions is to execute a judgment of conviction by a court. By imposing a punishment, a value judgment is given to the committed act. The imposed punishment must be proportional to the crime, meaning that the gravity of the punishment must reflect to a large extent the gravity of the act committed. The Estonian Penal Code (hereinafter KarS) provides the minimum and maximum limits for the sanction of the crime, within which the judge has the discretion to impose a fair punishment based on the judges' inner conviction.

A convicting custodial court sentence must be proportional to the gravity of the offense committed and the amount of guilt of the accused. KarS § 56 (1) stipulates that punishment shall be based on the guilt of the person. In imposition of a punishment, a court or a body conducting extra-judicial proceedings shall take into consideration the mitigating and aggravating circumstances, the possibility to influence the offender not to commit offences in the future (special prevention), and the interests of the protection of public order (general prevention). Such phrasing of KarS distinguishes guilt as the basis for punishment from mitigating and aggravating circumstances, the possibility to influence the offender not to commit future offences and the interests of the protection of public order.

However, the practice of the Estonian Supreme Court has ruled that the basis of punishment is the guilt of the person, according to KarS § 56 (1), taking into account mitigating and aggravating circumstances, as well as the possibility to influence the offender not to commit offences in the future, and the interests of the protection of public order. Such interpretation of the basis of punishment has also been supported in the Estonian legal literature.

Therefore it seems, that the approach of guilt as basis for punishment is different in KarS and in legal literature and in the Supreme Court practice.

Such controversial interpretation of the concept of guilt as the basis of punishment has created a situation where it is not simple for courts of first instance to motivate in a clear and transparent manner how they have imposed a particular final custodial sentence.

This observation raises the issue that when imposing a sentence, it may not be traceable how a judge of a court of first instance has arrived at selection of one type and degree of punishment over another, when imposing a sentence. According to the Supreme Court practice, however, the failure to provide clear motivations for the imposition of a punishment in a court decision constitutes a significant violation of the Code of Criminal Procedure (hereinafter KrMS) § 362, and violation of the stated provision gives the Supreme Court the authority to set aside the judgment if the judgment has violated the law of criminal procedure.

Although the Estonian law stipulates that punishment shall be imposed according to the amount of the guilt of the accused, it appears that it is not clear, what constitutes the amount of guilt in case law. According to the phrasing in KarS, guilt should seemingly be considered separately, but the current case law practice does not seem to support this, as the Supreme Court has ruled, that person's guilt can be interpreted in a broad sense. Such statement leads to believe, that the phrasing in KarS interprets guilt in a narrow sense, however case law allows to interpret guilt also in a wider sense.

Therefore, two problems occur. Firstly, since there is no uniform interpretation in case law regarding the criteria by which the amount of guilt is assessed, it seems to be unclear, what exact circumstances form the basis of punishment. Secondly, as there is a lack of clarity about which circumstances form the basis for punishment, it may not be uniquely observable in court judgments, which circumstances the courts rely on to impose a specific sentence.

The aim of the thesis was to find out through case law analysis, how do courts of first instance motivate and justify sentencing and what is their conception of the amount of guilt. The thesis is based on an empirical study, in which an analysis of case law was carried out on the basis of courts of first instance judgments published in the Riigi Teataja between 01.01.2020 – 31.12.2023. The analysis focuses on court judgments where the accused has been found guilty in causing serious health damage (under KarS § 118). According to KarS § 118 (1), causing serious health damage is causing health damage which results in: danger to life, a health disorder which persists for at least four months or which results in partial or no work ability, severe mental disorder, miscarriage, permanent mutilating facial injury, loss or cessation of functioning of an organ or death. The prescribed punishment for this crime is four to twelve years' imprisonment.

The judgments under KarS § 118 have been chosen for the analysis, because the composition entails a wide punishment frame and the composition provides for several alternative consequences. Therefore, KarS § 118 gives the judge a broad discretion and room for consideration, which needs to be motivated with clear justifications.

To achieve the aim of the thesis, the author attempts to find answers to the following questions:

1. Which circumstances influence the courts' assessment of the amount of guilt?
2. Whether and how do mitigating and aggravating circumstances relate to the amount of guilt – do courts consider mitigating and aggravating circumstances within the amount of guilt or treat the amount of guilt separately?
3. Do courts adequately justify the imposition of a specific punishment?

The thesis consists of two chapters. Chapter one is the theoretical part of the thesis and it provides an overview of the principles of sentencing, the imposition of a punishment in court and various conceptions of guilt as the basis for punishment. The first chapter also discusses how the implementation of guilt as basis for punishment is treated in the law, legal literature and case law, the criteria for imposing punishment and how guilt forming the basis for punishment is determined. This overview is based on legal literature, scientific articles, Estonian laws, the annotated edition of KarS and case law.

Chapter two of the thesis is based on the analysis of empiric material, which examined the courts of first instance practice and their motivation of imposing a punishment therein. The analysis is grounded in 78 judgments of courts of first instance, where a guilty verdict has been rendered under KarS § 118. To answer the questions set out in the aim of the thesis, the author first examined which circumstances affect the amount of guilt present in the analysed judgments. Then it is assessed how these circumstances affect the amount of guilt and how the courts justify the punishment corresponding to the amount of guilt. The treatment of mitigating and aggravating circumstances found in the analysed judgments is also studied, after which it is evaluated how these circumstances relate to the amount of guilt and the range of the punishment. The aim is to also determine from the analysed judgments, whether mitigating and aggravating circumstances are considered within the amount of guilt or separately.

As a result, it was found that the main circumstances influencing the amount of guilt were identified as: a) the number of blows inflicted on the victim (found in 32 judgments), b) the intensity of the assault (found in 25 judgments), c) the use of a weapon (found in 24 judgments), d) the occurrence of multiple consequences and e) the involvement of the victim.

The number of blows made inflicted on the victim was one of the most frequently mentioned circumstance influencing the amount of guilt. In most cases a higher number of blows was mentioned in relation to the amount of guilt and the numerousness of blows was cited as an aggravating factor of guilt. In some of the judgments it appeared that inflicting only one blow on the victim was considered as a mitigating factor of guilt. Thus a higher number of blows is seen as an aggravating factor, lower number of blows or only one blow is considered a mitigating factor of guilt.

The concept of the intensity of the assault included within the intensity of the act committed, which was expressed in the number of blows made, but also in the area where the assault was aimed at. In most judgments, the intensity of the assault was considered as an aggravating factor of guilt. Low intensity of the assault was considered as a mitigating factor of guilt.

The use of a weapon predominantly acted as an aggravating factor of guilt in most judgments, however it was found in three judgments, that the absence of a weapon was a mitigating factor of guilt.

It was not possible to conclusively assess the occurrence of multiple consequences as either an aggravating or mitigating factor of guilt, as it was inconsistently motivated in the analysed judgments whether and how these named factors influenced the amount of guilt.

It was found, that the involvement of the victim in the commission of the crime can consist in, for example, in the victim being excessively intoxicated with alcohol or drugs, which partially contributed to the commission of the crime and therefore mitigated the accused's guilt.

It is also evaluated, which influence the purposes of punishment – the possibility to influence the offender not to reoffend and the interests of the protection of public order have on the severity of the final punishment imposed.

From the judgments analysed, mitigating circumstances of the punishment were identified in 48 judgments. The primary mitigating factor found in 38 judgments was sincere remorse. Although there were some judgments that clarified the nature of the sincerity remorse and how

it expresses itself as a mitigating factor, in most judgments it was simply mentioned that remorse is present as a mitigating circumstance without elaborating further on how the remorse was expressed or what it entailed.

Aggravating circumstances were identified in 14 of the judgments analysed, with the primary aggravating circumstance being the commission of the offence against a person who is in a service or financially dependent relationship with the offender, and against a former or current family member of the offender, against a person who lives with the offender or a person who is otherwise in a family relationship with the offender.

In relation to studying whether courts consider mitigating and aggravating circumstances within the amount of guilt or treat the amount of guilt separately, it was found that the majority of judgments considers the guilt be separate. In 48 out of 78 judgments the amount of guilt was seen separate from mitigating and aggravating circumstances of the punishment. By analyzing these judgments it was seen that the judge first identifies the factors that influence the amount of guilt and then determines the amount of guilt based on these factors. Only then does the judge assess the presence of mitigating and aggravating circumstances and their impact on the final punishment imposed. This described approach of assessing guilt supports more the conception of guilt as stated in the phrasing of KarS. In 17 judgments it was found, that the factors influencing the amount of guilt also included mitigating and aggravating circumstances.

Thus it can be concluded that the assessment of guilt as the basis of punishment in the analysed judgments is not consistent, and judges justify the imposition of punishment by relying on different principles. It is clear, that the basis of punishment is the guilt of the person and the punishment imposed must be in proportion to the amount of the guilt of the person. A court judgment imposing punishment must be motivated based on clear principles, and the concept of guilt as the basis of punishment must occur in judgments based on uniform principles. Therefore, the concept of guilt must be uniform in case law, which, as it was found in the based on the analysed judgments, does not appear to be the the case.

The author found, that one way to standardize the case law in regard to assessing the amount of guilt of the person as the basis for punishment, is to rephrase the second sentence of KarS § 56 (1) so that would be unambiguous that the amount of guilt includes mitigating and aggravating circumstances. This approach would ensure clear and uniform principles on which guilt as the basis for punishment is determined. However, within this proposal, a problem

occurs. Since the characteristics of the person are also included among the mitigating and aggravating circumstances stated in KarS, it would be then necessary to amend the list of mitigating and aggravating circumstances. As guilt is related to the committed act and not the person committing it, mitigating and aggravating circumstances related to the person's characteristics mustn't influence the amount of guilt. Guilt focuses on the deed, and the characteristics of the person are binded with the special or individual prevention, which in turn aims to prevent the individual from reoffending.

Therefore, in order to rephrase KarS § 56 (1), amendments in the list of mitigating and aggravating circumstances as they are currently established in KarS, should also be made, so that the characteristics of the accused are excluded from them. The characteristics of the accused should be taken into account when considering the aims of special prevention, which primarily focuses on the identity of the accused.

From the analysed judgments, it became evident that in certain cases, courts do not adequately justify the imposition of a specific punishment. Among the judgments studied, there were many where the justifications led to believe, in the author's opinion, that the accused could have been imposed a more severe punishment than it was eventually imposed by the judge. It was notable, that such judgments were found even in cases where the most severe consequence – death had occurred.

In several judgments it was difficult for the author to follow how the courts came to the final imposed type of punishment, which was close to or at the minimum level of the sanction, especially in cases where multiple aggravating factors were identified. Moreover, the courts' reasoning in these judgments could be interpreted as motivating a punishment at least at the average level of the sanction, according to the author's assessment.

In Supreme Court case law it is a widely adopted position that when imposing a punishment, the starting point of the punishment is the average (middle) sanction range prescribed by a certain composition in KarS, after which an adjustment of the rate of the punishment is made of the amount of guilt of the person and whether mitigating and aggravating factors are detected. The abovementioned findings however, suggest that the Supreme Court practice has not been applied in many of the analysed judgments. Instead, it appears that the starting point of imposing a punishment is more aligned with the first third of the sanction range. In order to address the observed inconsistency in case law, the author proposes adopting a standardized

approach in case law, regarding which range of the sanction to start from, when imposing punishment under KarS § 118.

From the analysed judgments it was found that in order to achieve the purpose of the punishment which is to influence the offender not to reoffend, the judgments primarily considered the characteristics of the person, assessing then, whether the punishment could be reduced to achieve this goal. It was found in six of the judgments analysed, that the punishment should be mitigated for the purpose of individual prevention. It was also found, that it can be justified to increase the punishment in cases when the individual's previous imposed punishments have not had the desired effect. As for the purpose of general prevention, the imposed punishments as such were deemed to fulfill the purpose mainly by sending a clear signal to society that punishment follows violent crimes, thus protecting the public order.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus:

1. Belton, I. K., Dhama M., K. The Role of Character-based Personal Mitigation In Sentencing Judgments. *Journal of Empirical Legal Studies* 2024, Vol 21, Issue 1.
2. Ginter, J. Karistuse mõistmine esimese astmete kohtutes. *Juridica* 2022/9-10.
3. Kapoor, R. Is It Too Late Now To Say Sorry? Remorse at International Criminal Tribunals. – *Journal of International Criminal Justice* 2023, Vol 21, Issue 4.
4. Kergandberg, E. Süü. *Juridica* 9-10/2022.
5. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017.
6. Kolk, T., Truu, M. PSK § 20/26. – Eesti Vabariigi põhiseadus. *Komm vlj.* 2020.
7. Kuritegevus Eestis 2022. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/vagivallakuriteod/>.
8. Kuritegevus Eestis 2023. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus2023/vagivallakuriteod/>.
9. Lippke, R. L. Remorse, Dialogue, and Sentencing. – *Criminal Law and Philosophy*, (16) 2022.
10. Moore, M. *A Theory of the Criminal Law*. Oxford University Press 15 July 2010.
11. Peay, J., Player, E. Placing Guilty: Why Vulnerability Matters. – *The Modern Law Review* 2018, Vol 81, No 6.
12. Petrov, P. Proportionality in Criminal Sentencing: A Cognitive Hypothesis. *Oxford Journal of Legal Studies* 2023, Vol. 43, No. 1.
13. Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022.
14. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020.
15. Sootak, J. Korduvarvestamise keeld karistuse kohaldamisel. – *Juridica* 8/2016.
16. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. *Komm vlj.* 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

Kasutatud õigusaktid:

17. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2.
18. Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.
19. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 06.07.2023, 49.

Kasutatud kohtupraktika:

Riigikohtu lahendid

20. RKKKo 3-1-1-12-06

21. RKKKo 1-17-1629
22. RKKKo 1-17-1629/44
23. RKKKo 1-18-2232/179
24. RKKKo 1-19-4150/132
25. RKKKo 3-1-1-18-11
26. RKKKo 3-1-1-14-07
27. RKKKo 3-1-1-112-04
28. RKKKo 3-1-1-99-06
29. RKKKo 3-1-1-112-04
30. RKKKo 3-1-1-18-14
31. RKKKo 1-17-105/35
32. RKKKo 3-1-1-86-04
33. RKKKo 3-1-1-13-11
34. RKKKo 3-1-1-58-13
35. RKKKo 1-17-5883
36. RKKKo 3-1-1-77-11
37. RKKKo 3-1-1-52-13
38. RKKKo 1-16-6115/67
39. RKKKo 3-1-1-82-14

Ringkonnakohtu lahendid:

40. TlnRgKo 1-11-1141
41. TrtRnKo 1-20-2479

Maakohtu lahendid:

42. PMKo 1-10-11574
43. PMKo 1-19-4150
44. PMKo 1-19-4987
45. VMKo 1-19-5368
46. VMKo 1-19-6918
47. VMKo 1-19-7728
48. PMKo 1-19-8866
49. HMKo 1-19-9801
50. HMKo 1-19-10090
51. HMKo 1-20-152
52. PMKo 1-20-351
53. HMKo 1-20-470
54. HMKo 1-20-2268

55. HMKo 1-20-2298
56. HMKo 1-20-2318
57. TMKo 1-20-2362
58. HMKo 1-20-2365
59. TMKo 1-20-2479
60. HMKo 1-20-2660
61. TMKo 1-20-2896
62. HMKo 1-20-4883
63. HMKo 1-20-5153
64. VMKo 1-20-5638
65. TMKo 1-20-7541
66. HMKo 1-20-7842
67. HMKo 1-20-2515
68. HMKo 1-20-3517
69. HMKo 1-20-3910
70. HMKo 1-20-4397
71. HMKo 1-20-6314
72. HMKo 1-20-7655
73. HMKo 1-20-8569
74. HMKo 1-21-239
75. HMKo 1-21-484
76. HMKo 1-21-0764
77. HMKo 1-20-1074
78. HMKo 1-21-1242
79. HMKo 1-21-1667
80. HMKo 1-21-2145
81. HMKo 1-21-2199
82. HMKo 1-21-2313
83. HMKo 1-21-4008
84. TMKo 1-21-4407
85. PMKo 1-21-5124
86. PMKo 1-21-6909
87. VMKo 1-20-7329
88. VMKo 1-21-419
89. HMKo 1-21-3525
90. HMKo 1-21-4451
91. HMKo 1-21-5344
92. VMKo 1-21-6213
93. HMKo 1-21-6420
94. TMKo 1-21-6574

95. TMKo 1-21-7272
96. PMKo 1-21-7479
97. HMKo 1-21-7549
98. HMKo 1-21-8108
99. HMKo 1-21-8779
100. HMKo 1-21-8979
101. HMKo 1-22-255
102. HMKo 1-22-342
103. HMKo 1-22-454
104. VMKo 1-22-797
105. HMKo 1-22-1583
106. HMko 1-22-2603
107. HMKo 1-22-4533
108. VMKo 1-22-4837
109. HMKo 1-22-6988
110. VMKo 1-21-7601
111. HMKo 1-21-7679
112. VMKo 1-22-2696
113. VMKo 1-22-3393
114. HMKo 1-22-4084
115. HMKo 1-22-8045
116. HMKo 1-23-165
117. HMKo 1-23-487
118. PMKo 1-23-2547
119. PMKo 1-23-4035
120. HMKo 1-23-4527